

Marcin Żukowski

Metody tworzenia i etapy powstawania Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gdańsku w latach 1945–1949 (działacze, struktury, finanse)

Pamięć i Sprawiedliwość 11/2 (20), 197-228

2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Metody tworzenia i etapy powstawania Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gdańsku w latach 1945–1949 (działacze, struktury, finanse)

Tworzony w Polsce w latach czterdziestych system polityczny został oparty na nowych zasadach ustrojowych. Jego filarami były służby specjalne, wojsko oraz kontrolowana przez Józefa Stalina Polska Partia Robotnicza (PPR). Od 1944 r. ugrupowanie miało decydujący głos w zachodzących w kraju zmianach ekonomicznych i politycznych. Jego rolą było wprowadzanie terroru, eliminowanie przeciwników politycznych i szybkie opanowanie gospodarki i administracji¹. W tym dziele PPR została wsparta przez tzw. lewicę Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS). Liderzy tych formacji, realizując plan opracowywany w Moskwie, stworzyli Polską Zjednoczoną Partię Robotniczą (PZPR). Istniejące legalnie obok PPR i PPS partie funkcjonowały w przestrzeni specyficznie pojmowanego pluralizmu politycznego. Pozwolono pracować jedynie działaczom Stronnictwa Ludowego (SL), Stronnictwa Demokratycznego (SD), Stronnictwa Pracy (SP) i Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL). Bezpośrednio po wojnie przedstawiciele tych ugrupowań mieli możliwość obejmowania ważnych stanowisk². Z członkami tych partii współpracowano w Wojewódzkiej Radzie Narodowej (WRN), Miejskich Radach Narodowych (MRN) i Zarządzie Wojewódzkim (ZW) „Samopomocy Chłopskiej”

¹ J. Wrona, *System polityczny w Polsce w latach 1944–1948*, „Pamięć i Sprawiedliwość” 2005, nr 2, s. 53–55.

² Np. pierwszym wojewodą gdańskim był Mieczysław Okęcki z SD; J. Zbikowska, *Mieczysław Szczepny Okęcki, Polski Słownik Biograficzny* 1978, t. 23, s. 657–659.

na terenie województwa³. W 1948 r. zarysowała się jednak wyraźna przewaga liczebna członków PPR i PPS we władzach administracyjnych regionu⁴.

Początki PPR w województwie były związane z działaniem Grup Operacyjnych (GO). Wśród najważniejszych należy wymienić grupę na czele z Antonim Alsterem⁵ oraz zespół, któremu przewodniczyła Janina Kowalska⁶. Decyzją Komitetu Centralnego (KC) PPR od 1 maja do 30 czerwca 1945 r. sprawowała ona funkcję I sekretarza. Jednak nie stała na czele zorganizowanej struktury. Te w województwie, złożone z nielicznych działaczy miejscowych i przybywających z głębi kraju, dopiero budowano⁷. Pierwszy Komitet Wojewódzki (KW) PPR wyłoniono w lipcu 1945 r.⁸ I sekretarzem został Włodzimierz Melzacki⁹, a II sekretarzem Jacek Groszkiewicz¹⁰.

³ Archiwum Państwowe w Gdańsku, KW PPR, 2598/2, Referat wprowadzający I sekretarza tow. W. Dworakowskiego, 17 V 1947 r., k. 76–79.

⁴ W województwie gdańskim w Powiatowych Radach Narodowych (kwiecień 1948 r.) zasiadało 812 radnych: 253 reprezentowało PPR, 251 – PPS, 137 – SL, 79 – SD, 9 – PSL, 13 – SP, a 70 było bezpartyjnych. W WRN w Gdańsku było 111 radnych: 32 reprezentowało PPR, 37 – PPS, 15 – SL, 14 – SD, 2 – PSL, 6 – SP, a 5 było bezpartyjnych (APG, KW PPR, 2598/25, Wojewódzka ankietą sprawozdawcza o organizacjach społecznych i innych za miesiąc kwiecień 1948 r. PPR województwo gdańskie, [b.d.], k. 39).

⁵ Antoni Alster vel Nuchin, „Antek”, „Komar”, „Wit”, „Hans”, „Ster” (1903–1968), z ruchem komunistycznym związany od 1923 r. (AAN, KC PZPR, 237/XXIII-425, Akta osobowe Antoniego Alstera orazteczka: Główny Zarząd Polityczno-Wychowawczy WP/Oddział Personalny, *passim*).

⁶ Janina Kowalska (1904–1980), przed wojną w KPP (J. Jakubowski, J. Szczepkowski, *PPR-PPS zjazdu i kongresy plenarne KC PPR i CKW PPS, władze naczelne, I sekretarze KW PPR, I sekretarze WK i przewodniczący WK PPS 1944–1948*, Warszawa 1985, s. 36 i 166).

⁷ Na temat działalności GO zobacz np. A. Sobociński, *Z dziejów PPR i PPS w województwie gdańskim*, Gdańsk 1988, s. 8–27; M. Żakiewicz, *Gdańsk 1945. Kronika wojennej burzy*, Gdańsk 2008, s. 90–91.

⁸ A. Sobociński, *Rozwój organizacyjny Polskiej Partii Robotniczej na terenie województwa gdańskiego w latach 1945–1948*, Gdańsk 1972, s. 11.

⁹ Włodzimierz Melzacki (1910–1980) był absolwentem Centralnej Szkoły Partyjnej PPR. Przed wojną w KPP. Wykształcenie podstawowe, maszynista fabryczny. Do Gdańska przyjechał z Włocławka (*ibidem*, s. 10; J. Jakubowski, J. Szczepkowski, *PPR-PPS zjazdu i kongresy...*, s. 36 i 170).

¹⁰ Jacek Groszkiewicz vel Hersz Herszkowicz, „Jacek”, „Janek”, „Jerzy” (1909–1973), z zawodu nauczyciel i dziennikarz. Narodowość żydowska i polska (ankiety z lat czterdziestych). Język żydowski i polski (ankiety z lat czterdziestych). Członek KPP w latach 1928–1938. W 1929 r. wstąpił do Komunistycznego Związku Młodzieży Polskiej w dzielnicy Warszawa-Mokotów. Od 1931 r. do 1934 r. pełnił funkcję przewodniczącego Zarządu Związku Nauczycielskiego w Warszawie. W latach 1935–1938 często aresztowany za działalność polityczną. 7 IX 1939 r. opuścił Warszawę i dotarł do Brześcia. Po wejściu Sowietów służył w tamtejszej milicji, a następnie był dyrektorem szkoły. W 1939 r. został wybrany na przewodniczącego Komitetu Miejskiego Związków Pracowników Szkół. Otrzymał mandat radnego Rady Miejskiej w Brześciu i szefował Komisji Komunalnej Rady Miasta. Był lektorem Komitetu Miejskiego Komunistycznej Partii (bolszewików) Białorusi. Po ataku Niemców na ZSRR uciekł z Brześcia i 25 VI 1941 r. wstąpił ochotniczo do Armii Czerwonej (RKKA) w Pińsku. W RKKA służył do czerwca 1944 r. w pionie politycznym; nie był oficerem. W pierwszej połowie 1944 r. został członkiem WKP(b). Od czerwca 1944 r. w Armii Polskiej, również jako pracownik ds. politycznych. Ukończył szkołę Oficerską w 3. Dywizji Piechoty. Członkiem WKP(b) przestał być w momencie wstąpienia do Wojska Polskiego. W październiku 1944 r. otrzymał polecenie przygotowania się do pracy partyjnej w Komitecie Warszawskim PPR. Po wejściu WP do Warszawy został kierownikiem Wydziału Propagandy KW PPR w Warszawie, instruktorem ds. żydowskich w Komitecie Warszawskim PPR i członkiem egzekutywy. W lipcu 1945 r. przeniesiony decyzją KC PPR do Gdańska. W czerwcu 1946 r. był członkiem Organu Głosowania Ludowego KW PPR powołanego do koordynacji przygotowań do referendum. W 1946 r. został redaktorem naczelnym partyjnego „Głosu Wybrzeża” w Gdańsku. Pracował w redakcji,

Pozostali członkowie to Józef Ćwikliński¹¹ – kierownik Wydziału Organizacyjnego, Jan Depak – kierownik Wydziału Przemysłowego, Anna Zielińska – kierowniczka Wydziału Personalnego, Stefan Cieślak, Marian Konwizor – Wojewódzki Komentant MO, Franciszek Kotus-Jankowski – prezydent miasta Gdańsk, Leonard Wierzbicki – naczelnik Wydziału Społeczno-Politycznego UWG, Bernard Kochański – delegat Ministerstwa Przemysłu oraz Grzegorz Korczyński. Jednak już pod koniec sierpnia 1945 r. kolejną decyzją KC PPR zmieniono I sekretarza KW. Został nim Władysław Dworakowski¹². Groszkiewicz utrzymał funkcję II sekretarza. Powołano również egzekutywę, która oprócz wymienionych liczyła jeszcze 11 osób; wśród nich byli: Ćwikliński – kierownik Wydziału Organizacyjnego, Zielińska – kierowniczka Wydziału Personalnego, Lipka – kierownik Wydziału Przemysłowego, Szeliga – kierownik Wydziału Rolnego, Zdunek – kierownik Wydziału Propagandy, Korczyński – szef WUBP, Wierzbicki – przewodniczący WRN, Ziółkowski – przewodniczący Okręgowej Komisji Związków Zawodowych, Kochański – pełnomocnik

będąc jednocześnie członkiem egzekutywy do 1950 r. Wówczas przeniósł się do Łodzi, gdzie wchodził w skład egzekutywy tamtejszego KW. Ponownie otrzymał zadanie prowadzenia organu prasowego, tj. „Głosu Robotniczego”. W latach 1952–1971 decyzją KC PZPR został skierowany do Warszawy i objął stanowisko redaktora naczelnego „Agencji Robotniczej”. W związku ze złym stanem zdrowia przeniesiono go w 1971 r. na stanowisko redaktora naczelnego „Nowych Czasów” w Warszawie (AAN, KC PZPR, Wydział Kadr, 237/XXIII-666, Akta personalne Jacka Groszkiewicza, *passim*; APG, KW PZPR, 2384/1, Skład Prezydium I Konferencji PZPR w Gdańsku, 25–26 VI 1949 r., k. 101–102; *ibidem*, Protokół Komisji Skrutacyjnej I Partyjnej Konferencji Wojewódzkiej PZPR w Gdańsku odbytej 25, 26 VI 1949 r., 25–26 VI 1949 r., k. 106; *ibidem*, 2384/53, Protokół z plenum Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku 26 VI 1949 r., 26 VI 1949 r., k. 55; *ibidem*, 2384/162, Protokoły posiedzeń egzekutywy KW styczeń – lipiec 1949 r., *passim*; R. Wapiński, *Pierwsze lata władzy ludowej na Wybrzeżu Gdańskim*, Gdańsk 1970, s. 59).

¹¹ Ze względu na ograniczenia redakcyjne umieszczono tylko biogramy osób, które miały istotny wpływ na działanie KW PPR/PZPR i WK PPS w Gdańsku oraz działaczy, którzy weszli w skład KW po „zjednoczeniu”.

¹² Władysław Dworakowski, „Włodek” (1908–1976), pochodzenie robotnicze, ślusarz. Do Warszawy przybył w poszukiwaniu pracy w 1924 r. W latach 1931–1934 należał do Komunistycznego Związku Młodzieży w stolicy. Od 1934 r. do rozwiązania w 1938 r. był członkiem KPP. W ankiecie z grudnia 1948 r. podał, że był członkiem Armii Ludowej, ale w aktach nie ma na ten temat więcej informacji. W PPR od 1942 r. Objął funkcję sekretarza dzielnicy Warszawa-Grochów, później Warszawa-Wola, instruktora Komitetu Warszawskiego i członka jego egzekutywy. Od czerwca do sierpnia 1945 r. był kierownikiem Wydziału Personalnego tego komitetu. 27 IX 1945 r. powołany na I sekretarza KW PPR. 13 V 1946 r. wybrany ponownie na tę funkcję przez Konferencję Wojewódzką, odwołany przez KC 17 III 1947 r. W latach 1948–1951 był I sekretarzem KW PZPR w Łodzi, w latach 1951–1952 sprawował funkcję Wydziału Organizacyjnego KC PZPR. Od czasu „zjednoczenia” był w KC PZPR. W latach 1952–1954 zastępca członka Biura Politycznego KC PZPR, następnie do 1956 r. członek BP. Od 1954 r. przez rok był sekretarzem KC. Związany z aparatem bezpieczeństwa PRL. Od 7 XII 1954 r. do 30 III 1956 r. przewodniczący Komitetu ds. Bezpieczeństwa Publicznego przy Radzie Ministrów w rządzie Józefa Cyrankiewicza. W 1954 r. z polecenia Bieruta poinformował Władysława Gomułę, że zostanie wypuszczony na wolność (AAN, KC PPR, 237/XXIII-878, Akta personalne Władysława Dworakowskiego, *passim*; J. Jakubowski, J. Szczepkowski, *PPR – PPS zjazdy i kongresy...*, s. 37 i 159; T. Mołdawa, *Ludzie władzy 1944–1991*, Warszawa 1991, s. 108; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944–1956, red. K. Szwagrzyk, Warszawa 2005, s. 91; J. Ptasiński, *Pierwszy z trzech zwrotów, czyli rzecz o Władysławie Gomułce*, Warszawa 1983, s. 12).

Ministerstwa Przemysłu i Handlu, Józef Pawlikowski¹³ i Marian Sikora¹⁴. Ponadto uzupełniono skład KW o 15 osób¹⁵. Zimą 1946 r. rozszerzono skład egzekutywy KW o 3 osoby¹⁶. Najważniejszym spośród nowych działaczy był bez wątpienia drugi wojewoda gdański Stanisław Zralek¹⁷.

Wielkim wydarzeniem dla KW PPR było zorganizowanie I Wojewódzkiej Konferencji Partyjnej 12 i 13 maja 1946 r. Wyłoniono wówczas dwudziestoseściosobowy Komitet Wojewódzki, Komisję Rewizyjną¹⁸, a 14 maja ukształtowała się egzekutywa. Funkcje I i II sekretarza powierzono ponownie Dworakowskiemu i Groszkiewiczowi¹⁹. Ten ostatni utracił stanowisko na rzecz Stanisława Brodzińskiego²⁰ w sierpniu 1946 r., a w marcu 1947 r. KC odwołał Dworakowskiego

¹³ Józef Pawlikowski (1920–?), od sierpnia 1944 r. w AL, od lutego 1944 r. w PPR (APG, KW PPR, 2598/6, Alfabetyczny wykaz delegatów na drugi zjazd partyjny z województwa gdańskiego, 30 XI 1948 r., k. 140).

¹⁴ Marian Sikora (1907–?), od 1928 r. w KPP, od 1945 r. w PPR, był także członkiem Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego i Komunistycznego Związku Młodzieży (*ibidem*, k. 140).

¹⁵ Do KW PPR wówczas weszli: Konwizor, Kotus-Jankowski, Piotr Stolarek, Zofia Jeżewska, Leonard Wypych, Filipowicz, Radomski, Aleksandr Skarzyński, Jan Andrysiak, Michał Toruniak, Wacław Szeląg, Wysocki, Zabrocki, Szulc, Tadeusz Cieśla (A. Sobociński, *Rozwój organizacyjny Polskiej Partii Robotniczej...*, s. 18–19).

¹⁶ W styczniu i lutym do egzekutywy KW PPR dołączono Kazimierza Łęckiego, Tadeusza Dąbrowskiego i Stanisława Zralę (*ibidem*, s. 28).

¹⁷ Stanisław Zralek (1907–1954), inżynier budownictwa lądowego. W 1929 r. skazany na miesiąc więzienia w Piotrkowie za obrazę marszałka Józefa Piłsudskiego. Rok później podczas służby wojskowej skazany za ten sam czyn na dwa miesiące więzienia w Łodzi. Nawiązał kontakty z PPR w Pruszkowie, gdzie miał zajmować się zbieraniem pieniędzy oraz kolportażem prasy partyjnej. Akces formalny do PPR złożył w 1945 r. W tym roku sąd partyjny w Warszawie oczyścił go z zarzutów kontaktów z AK, nacjonalizmu i niejasnych okoliczności wyjazdu do Niemiec (1944 r.). Po powrocie do kraju szybko awansował w administracji. Z pracownika Wydziału Komunikacji i Ogólnego został mianowany wicewojewodą warszawskim. Od lutego 1945 r. do stycznia 1946 r. zasiadał w egzekutywie KW w Warszawie. W 1946 r. awansowany na wojewodę gdańskiego. W zachowanym materiale źródłowym nie zachowały się zapisy mogące wskazywać na przyczyny tak szybko rozwijającej się kariery. Od lutego 1946 r. do grudnia 1948 r. był członkiem KW PPR, a od grudnia 1948 r. był w egzekutywie PZPR. Uczestnik Kongresu Zjednoczeniowego w 1948 r. z ramienia KP w Łęborku. Pod koniec 1949 r. Zralek popadł w konflikt z Konopką, I sekretarzem KW PZPR w Gdańsku. Ponownie zarzucono mu kontakty z AK, antysemityzm oraz złe zarządzanie Urzędem Wojewódzkim w Gdańsku. 27 III 1950 r. otrzymał naganę partyjną za niewykonanie postanowień PZPR w sprawie polityki mieszkaniowej. Funkcję wojewody utracił w maju 1950 r. W lutym 1951 r. był dyrektorem w Zakładach Osiedli Robotniczych w Dyrekcji Okręgowej w Krakowie. Otrzymał Złoty Krzyż Zasługi w 1945 r. i Polonia Restituta w 1946 r. (AAN, KC PPR, 237/XXIII-346, Akta personalne Stanisława Zralę, *passim*).

¹⁸ Wojewódzka Komisja Rewizyjna po I Wojewódzkiej Konferencji, członkowie: Skarzyński, Stolarek i Ziółkowski, zastępcy: Kamińska, Toruniak i Grochulski.

¹⁹ Egzekutywa liczyła 11 osób. Poza sekretarzami w jej skład wchodził: Dąbrowski – kierownik Wydziału Przemysłowego, Szeliga – kierownik Wydziału Rolnego, Zdunek – kierownik Wydziału Propagandy, Zralek – wojewoda gdański, Kaplan – przewodniczący OKZZ w Gdańsku, Mrozek – WUBP, Wierzbicki – wiceprzewodniczący WRN w Gdańsku, Pawlikowski – przewodniczący Zarządu Wojewódzkiego Związku Walki Młodych w Gdańsku, Marian Sikora – I sekretarz KM PPR w Gdańsku (APG, KW PPR, 2598/1, Komitet Wojewódzki PPR w Gdańsku. Władze wybrane podczas I Konferencji Wojewódzkiej, 14 V 1946 r., k. 82).

²⁰ Stanisław Brodziński (1915–2009), przed 1939 r. w KZMP, od 1942 r. w PPR (APG, KW PPR, 2598/6, Alfabetyczny wykaz delegatów na drugi zjazd partyjny z województwa gdańskiego, 30 XI 1948 r., k. 138).

ze sprawowanej funkcji. Po kolejnej zmianie I sekretarzem został Stanisław Januszewski²¹.

Skład sekretariatu utrzymał się do II Konferencji Wojewódzkiej (17–18 maja 1947 r.). Wówczas ukonstytuowała się Wojewódzka Komisja Rewizyjna w osobach: Piotra Stolarka²², Jerzego Skarżyńskiego, Józefa Ziółkowskiego (członkowie), Wacława Adamkiewicza, Kazimierza Grochulskiego i Włodzimierza Zborowskiego²³ (zastępcy członków). Egzekutywa KW liczyła trzynaście osób. W jej skład weszli: Brodziński, Groszkiewicz, Zralek, Jastrzębski, Sikora, Grudziński, Wierzbicki, Pawlikowski, Dąbrowski, Bogdański, Selinger, Kołodziej i Dworakowski²⁴. Wybrany KW był zmajoryzowany przez mężczyzn. Kobiety stanowiły 10,3 proc. składu i nie wchodziły do ścisłych władz partyjnych²⁵. Ta cecha będzie charakterystyczna dla władz partyjnych także po „zjednoczeniu”²⁶.

²¹ Stanisław Januszewski (1916–1973), pochodzenie inteligenckie, prawnik, członek KZMP. Od 27 IX 1945 r. powołany na stanowisko II sekretarza KW we Wrocławiu, 4 VI 1946 r. wybrany na to stanowisko przez Konferencję Wojewódzką, w marcu 1947 r. odwołany mocą decyzji KC. Od 17 III 1947 r. sekretarz KW PPR. Pełnił funkcję do grudnia 1948 r. (J. Jakubowski, J. Szczepkowski, *PPR-PPS zjazdy i kongresy...*, s. 37, 47 i 162).

²² Piotr Stolarek (1908–1976), w czasie wojny związany z AL. Od 1942 r. w PPR. Podsekretarz stanu w Ministerstwie Żeglugi (II 1952 r. – XII 1956 r.), (APG, KW PPR, 2598/6, Alfabetyczny wykaz delegatów na drugi zjazd partyjny z województwa gdańskiego, 30 XI 1948 r., k. 140; T. Mołdawa, *Ludzie władzy...*, s. 212).

²³ Włodzimierz Zborowski (1905–?), od 1919 r. do 1927 r. w KZM, następnie w KPP. W PPR od 1943 r. (APG, KW PPR, 2598/6, Alfabetyczny wykaz delegatów na drugi zjazd partyjny z województwa gdańskiego, 30 XI 1948 r., k. 141).

²⁴ APG, KW PPR, 2598/2, Referat wprowadzający I sekretarza tow. Władysława Dworakowskiego, 17 V 1947 r., k. 59.

²⁵ Skład KW PPR po II Konferencji Wojewódzkiej (maj 1947 r.): Piotr Stolarek – wiceprezydent Gdyni, Jerzy Skarżyński – prezydent Elbląga, Józef Ziółkowski – członek Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej, Wacław Adamkiewicz – kierownik personalny firmy Hartwing, Kazimierz Grochulski – naczelnik Wydziału Personalnego Dyrekcji Okręgowej Kolei Państwowych w Gdańsku, Włodzimierz Zborowski – II sekretarz KP PPR w Gdyni, Jan Andrysiak – przewodniczący PRN w Tczewie, Stanisław Brodziński – II sekretarz KW, Stanisław Bukowski – kierownik Wydziału Przemysłowego KW, płk Ignacy Borkowski – WUBP, Wacław Banaś – sekretarz Komitetu Powiatowego PPR w Łęborku, Tomasz Brykański – przewodniczący Związku Marynarzy Marynarki Handlowej, Julia Błaszczakowa – członkini Komitetu Gminnego PPR w Tczewie, Adam Filipowicz, Jacek Groszkiewicz, Jan Grudziński – I sekretarz KM PPR w Gdańsku, Stanisław Januszewski – I sekretarz KW, Antoni Kołodziej – przewodniczący OKZZ, Helena Kamińska – kierowniczka Wojewódzkiej Szkoły Partyjnej, Jan Krupa – I sekretarz KP w Kwidzynie, Artur Jastrzębski – kierownik WUBP, Władysław Kobięka – sekretarz KG PPR w Kartuzach, Jan Lipiński – kierownik Wydziału Rolnego KW PPR, Piotr Nowak – kierownik Wydziału Personalnego KW, Bolesław Nowicki – prezydent Gdańska, Hieronim Olejniczak – sekretarz Komitetu Dzielnicowego PPR w Porcie Gdynia, Józef Pawlikowski – przewodniczący ZW ZWM, Stanisław Połomski – robotnik w Stoczni nr 2, Jan Statkiewicz – kierownik Wydziału Komunikacji KW PPR, Walenty Szeliga – kierownik Wydziału Spółdzielczego „Społem” i członek Zarządu Wojewódzkiego „Samopomocy Chłopskiej”, Jadwiga Szlenkowa – sekretarz Zarządu Wojewódzkiego Ligi Kobiet, Marian Sikora – I sekretarz w Gdańsku, Józef Wysocki – dyrektor Zjednoczenia Stoczni i prof. Politechniki Gdańskiej, Stanisław Zralek – wojewoda gdański (*ibidem*, Lista kandydatów na członków KW [b.d.], k. 52).

²⁶ Już po „zjednoczeniu” w 1949 r. Jan Izydorczyk z KC mówił o pracy partyjnej wśród kobiet w województwie gdańskim: „Samo plenum KW wskazuje, że praca ta na terenie województwa gdańskiego jest zaniedbana. Cała partia, wszystkie jej ogniwa, winna zająć [się] tą sprawą” (APG, KW PZPR, 2384/53, Protokół z posiedzenia Plenum KW PZPR w Gdańsku, 9 V 1949 r., k. 40).

PPR w przededniu II Konferencji (31 kwietnia 1947 r.) miała liczyć 29 500 członków, w tym 20 643 robotników (70 proc.), 4783 chłopów (16,2 proc.), 2714 inteligentów (9,2 proc.) oraz 1345 członków (4,6 proc.) zarejestrowanych jako „inni”²⁷. Według danych Wydziału Organizacyjnego w tamtym czasie członkiń PPR w stosunku do ogólnej liczby zarejestrowanych miało być 19 proc., co stanowiło aż dziewięcioprocentowy wzrost w stosunku do danych z maja 1946 r.²⁸

Partia, dokonując trudnej sztuki „umasowienia” i „ubojowienia mas” z jednej strony, a z drugiej „walki z wrogiem” i „oczyszczania szeregów”, stale zwiększała swój stan liczebny (członków i kandydatów). Jak już wspomniałem, w kwietniu 1947 r. zarejestrowano 29 500 peperowców, w grudniu 1947 r. 31 483 członków (31 grudnia 1947 r.)²⁹. W ostatnim roku istnienia PPR wzrost liczby członków był nierównomierny.

Tabela 1. Zmiana liczby członków PPR w województwie gdańskim w 1948 r.

Miesiąc 1948 r.	Liczba członków
Styczeń	32 610
Luty	34 265
Marzec	36 394
Kwiecień	38 593
Maj	38 808
Czerwiec	39 640
Lipiec	40 543
Sierpień	41 329
Wrzesień	41 743
Październik	40 394
Listopad	38 658
Grudzień	38 463

Źródło: APG, KW PPR, 2598/25, Ankiety statystyczne KW PPR w Gdańsku, I–XII 1948 r., *passim*.

Analizując powyższe dane, można zauważyć gwałtowny spadek liczny członków PPR pomiędzy październikiem a listopadem. Należy wiązać to z akcją „oczyszczania partii”. I sekretarz Januszewski nakazywał: „W akcji oczyszczania

²⁷ APG, KW PPR, 2598/2, Sprawozdanie Wydziału Organizacyjnego za ubiegły rok sprawozdawczy, [b.d.], k. 87–89.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ APG, KW PPR, 2598/25, Orientacyjny wzrost organizacji partyjnych za miesiąc styczeń 1948 r. ze szczególnym uwzględnieniem organizacji wiejskich, [b.d.], k. 7. Organizacja partyjna PPR miała w Polsce liczyć wówczas 820 786 członków. Oznaczałoby to, że gdańska organizacja PPR na koniec 1947 r. stanowiła 8,3 proc. ogólnej liczby członków tej partii w kraju.

Partii musi się ujawnić pepeerowski, klasowy pazur nieprzejednanego stosunku do obcych elementów”³⁰.

Zmiany wpływały na kształt socjalny ugrupowania, co można wykazać w analizie danych w cyklu półrocznym.

Tabela 2. Skład socjalny PPR w województwie gdańskim w 1948 r.

Miesiąc 1948 r.	Kobiety	Robotnicy poza rolnictwem	Robotnicy rolni [dane dla grudnia]	Chłopi	Pracownicy umysłowi	Rzemieślnicy	Kupcy
Styczeń	5744	19 575	–	5166	5660	1806	325
Czerwiec	7642	24 841	–	5614	7830	1164	191
Grudzień	7433	22 918	2437	5140	7775	179	14

Źródło: APG, KW PPR, 2598/25, Wojewódzka ankietę sprawozdawcza za miesiąc styczeń 1948 r. PPR w Gdańsku, [b.d.], k. 8; *ibidem*, Wojewódzka ankietę sprawozdawcza za miesiąc czerwiec 1948 r. PPR w Gdańsku, [b.d.], k. 60; *ibidem*, Wojewódzka ankietę sprawozdawcza za miesiąc grudzień 1948 r. KW PPR, [b.d.], k. 134.

Zwraca uwagę bardzo duży spadek liczby członków deklarujących pochodzenie rzemieślnicze i kupieckie. W wypadku pierwszej grupy w ciągu roku nastąpił spadek o 90 proc. (0,46 proc. ogółu w grudniu 1948 r.). Kupców ubyło aż 95,7 proc. (0,036 proc. ogółu w grudniu 1948 r.). Dzięki takiemu ukształtowaniu udało się utrzymać robotniczy charakter partii, co uważano za sukces organizacyjny i podkreślano w prasie partyjnej (dwie wymienione grupy robotników stanowiły 65,9 proc. ogółu)³¹. Kobiety stanowiły w momencie połączenia 19,3 proc.

Ważnym zagadnieniem w historii PPR jest kwestia organizacji struktury partii. W prasie PPR pisano, że „typowymi wydziałami w KW były”: organizacyjny i sprawozdawczy, ekonomiczny, rolny, zawodowy, propagandy, personalny, samorządowy, kobiecy i komunikacyjny³². Wydziały te koordynowały prace partyjne, stanowiąc „pas transmisyjny” pomiędzy KC, KW a komitetami niżej usytuowanymi w hierarchii. Problem w działaniu stanowiło zaplecze kadrowe. Dworakowski tak wspominał zagadnienia personalne z lat 1945–1947: „Dzisiaj należy powiedzieć, że potrzeby kadrowe wówczas były bardzo duże. Dobrych ludzi niechętnie się

³⁰ APG, KW PPR, 2598/6, Protokół z posiedzenia egzekutywy z 6 XI 1948 r., k. 119; *ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy z 16 XII 1948 r., k. 143.

³¹ Zob. np. *Od I do II Zjazdu Polskiej Partii Robotniczej*, „Głos Wyrzeża” [dalej: „GW”], 14 XII 1948.

³² *Poznajemy statut Partii. Wojewódzkie, powiatowe i gminne władze partyjne*, „GW”, 11 XII 1948; na temat zakresu działania poszczególnych wydziałów i okresu funkcjonowania zob. J. Jakubowski, *Struktura organizacyjna Polskiej Partii Robotniczej (1944–1948)*, *Studia i materiały z najnowszej historii Polski*, t. 3, Warszawa 1967, s. 151–156.

dawało, przychodzili głównie ludzie, którzy się wykruszyli na innym terenie. Była też pewna część aktywu, która była zagrożona na swoich terenach macierzystych, gdzie grasowały bandy, ci ludzie byli zagrożeni i przerzucano ich na inne województwa. Był to element cenniejszy. Mieliśmy w polityce kadrowej cały szereg pomyłek. Uważam jednak, że przy wszystkich brakach na tle trudności, jakie tam były, w sytuacji bardzo skomplikowanej, przy wszystkich kłopotach, w miarę możliwości staraliśmy się uniknąć tych niebezpiecznych i kompromitujących nas pomyłek, jeżeli chodzi o zaśmiecanie i penetrację wrogów oraz elementów współpracujących z okupantem i takie rzeczy się zdarzały. Były często zmiany, bo ludzi się w robocie sprawdza, ale aktyw, którego zdołaliśmy skupić [tak w oryginale – M.Ż.], który pomalą krzepł, obrastał nowymi i młodszyimi ludźmi³³.

Zmiany organizacyjne wewnątrz wydziałów następowały także w 1948 r. W ten sposób starano się usprawnić pracę aktywu partyjnego „na poszczególnych odcinkach”³⁴. Ostatecznie w połowie 1948 r. egzekutywa ustaliła sposób pracy KW. Sekretariat PPR zbierał się w poniedziałki i czwartki o ósmej rano, egzekutywa w każdy wtorek o szesnastej, a plenum miało się spotykać raz na dwa miesiące³⁵. Sekretariat nadzorował współpracę z PPS i innymi legalnymi ugrupowaniami, „zagadnienia” związane z bezpieczeństwem publicznym oraz współpracę z wojskiem. Ponadto odpowiadał za „zagadnienia koncepcyjne o znaczeniu politycznym dotyczące działania wojewody wzg[łędem] Prezydium Rady Narodowej, sprawy młodzieżowe, sprawy wyższych uczelni, taktykę na odcinku kleru, zatwierdzanie planów pracy wydziałów i sprawy obsad personalnych kierowników drugiej instancji na odcinkach administracji państwowej, samorządu, przemysłowo-gospodarczym, oświatowym, organizacji masowo-społecznych oraz sprawy obsad personalnych starostów, wicestarostów, przewodniczących i wiceprzewodniczących Rad, naczelników wydziałów Zarządów Miejskich Gdańska i Gdyni, kierownictw poważniejszych ośrodków przemysłowych. Na odcinku aparatu partyjnego sprawy obsad personalnych na szczeblu wojewódzkim do stopnia instruktora włącznie oraz na szczeblach powiatowych i miejskich do stopnia sekretarza gminnego (dzielnicowego, fabrycznego) włącznie”³⁶.

Poszczególne sekretarze otrzymali do nadzoru konkretne wydziały. Dzięki temu możemy odtworzyć dokładne strukturę KW³⁷.

³³ APG, KW PZPR, 2384/11705, Władysław Dworakowski. Woj. gdańskie w latach 1945–1947. Relacja zbiorowa nagrana w Zakładzie Historii Partii KC PZPR w Warszawie 28 XI 1961 r., k. 72–73.

³⁴ Przykładem takich zmian jest reforma Wydziału Komunikacyjnego, który do 1948 r. zajmował się kolejnictwem. W marcu 1948 r. powołano do życia sekcje ruchu drogowego, wodnego, lotniczą, morską i pocztę. Jednak nadal najważniejsza pozostawała sekcja kolei (z podziałem na wąskokolejową i normalnotorową) (APG, KW PPR, 2598/6, Protokół z posiedzenia egzekutywy KW PPR z 27 VII 1948 r., k. 56).

³⁵ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy KW PPR z 15 VI 1948 r., k. 45.

³⁶ *Ibidem*, k. 45–46.

³⁷ *Ibidem*, k. 45; Przedstawioną strukturę należy traktować jako ogólną. Poszczególne wydziały dzieliły się bowiem na sekcje i komisje. Np. istniejący w KW od marca 1946 r. Wydział Przemysłowy posiadał sekcje, które zajmowały się: zagadnieniami robotników portowych, bezpieczeństwem załadunku, Gdańskim Urzędem Morskim (w Gdyni w latach 1955–1975), Zjednoczeniem Przedsiębiorstw Morskich, Biurem Odbudowy Portów, Zjednoczeniem Stoczni Morskich, rybołówstwem morskim, eksploatacją portów i magazynami portowymi (APG, KW PPR, 2598/2, Sprawozdanie

Tabela 3. Podział kompetencji sekretarzy KW PPR (czerwiec 1948 r.).

Sekretarz KW PPR	Nadzór nad
I sekretarz	A) Wydziały: Propagandy, Ekonomiczny, Personalny, Kobiece, Ogólny, Wojewódzka Komisja Kontroli Partyjnej (WKKP); B) Redakcja „Głosu Wybrzeża”; C) Reprezentowanie KW PPR na zewnątrz.
II sekretarz	A) Wydziały: Organizacyjny, Rolny, Samorządowy, Komunikacyjny, Zawodowy; B) Sprawy organizacji młodzieżowych.

Źródło: APG, KW PPR, 2598/6, Protokół z posiedzenia egzekutywy KW PPR z 15 VI 1948 r., k. 45.

W PPS przybywający z kraju działacze mogli opierać się na miejscowych przedwojennych pepeesowcach. Ważnym miejscem pozyskiwania kadr okazała się Gdynia. Nie było więc przypadku w tym, że pierwsze struktury odtwarzano w starych powiatach³⁸. Organizacją partii starali się zajmować członkowie Grup Operacyjnych kierowanych nad morze przez Wojewódzki Komitet PPS w Bydgoszcy. W praktyce okazało się to bardzo trudne. Doskwierał brak kadr, a część oddelegowanych z województw warszawskiego i łódzkiego, zamiast dotrzeć do Gdańska, zatrzymała się w Bydgoszcy i zasiłała tamtejsze struktury partyjne. Dlatego istotną rolę odgrywała grupa z Gdyni, która przybyła do stolicy województwa w momencie ogłoszenia oswobodzenia miasta³⁹.

Pierwszą władzą WK PPS było Tymczasowe Prezydium Wojewódzkiego Komitetu PPS z przewodniczącym Bronisławem Ratomskim. Jego zastępcą był Henryk Zakrzewski⁴⁰. Za przykład aktywności PPS należy uznać zajmowanie stanowisk w administracji, np. Mieczysław Gadomski został pierwszym wicewojewodą gdańskim, Alfred Mossakowski – pierwszym przewodniczącym MRN w Gdańsku, Franciszek Chudoba – wiceprezydentem Gdańska, Władysław

z działalności Wydziału Przemysłowego KW PPR w Gdańsku od 1 III 1946 r. do 1 V 1947 r., k. 100–103).

³⁸ Na temat tworzenia powojennych struktur PPS w województwie gdańskim zob. A. Sobociński, *Z dziejów PPR i PPS...*, s. 27 i n.

³⁹ APG, KW PZPR, 2384/2342, *Struktura i rozwój organizacyjny Polskiej Partii Socjalistycznej w mieście Gdańsku w latach 1945–1948*. Praca magisterska Aleksandry Goliger napisana pod kierunkiem prof. Stanisława Arnolda w Wyższej Szkole Nauk Społecznych przy KC PZPR, 1962 r., k. 7–8.

⁴⁰ A. Sobociński, *Z dziejów PPR i PPS...*, s. 32.

Szczedrowicz organizował Biuro Odbudowy Portów, a Olgierd Jabłoński kierował przejmowaniem terenów stoczniowych od Rosjan⁴¹.

W maju 1945 r. WK PPS składał się z siedmiu wydziałów: organizacyjnego, gospodarczego, propagandy, ochrony partii, politycznego, samorządowego i społecznego. Funkcjonowały także Komisja Rewizyjna i Sąd Partyjny⁴². Oznaką krzepnięcia partii było zorganizowanie I Zjazdu Delegatów województwa (10–11 VI 1945 r.). Ratomskiego ponownie wybrano na przewodniczącego. Jego zastępcami zostali Henryk Zakrzewski i Kazimierz Grabarek⁴³.

Sam dynamiczny rozwój struktury WK PPS (liczba wydziałów) mógłby wskazywać, że partia nie miała większych kłopotów organizacyjnych. Problemy jednak wywoływała duża liczba nowych pracowników komitetu, co ilustruje wypowiedź II sekretarza z 1946 r.: „W sprawach personalnych dotyczących współpracowników WK panuje niesamowity chaos. Co pewien czas spotykane są coraz to nowe twarze, które oświadczają, że pracują w WK – w gruncie rzeczy nikt o tym nie wie. Na tym tle wynika szereg nieporozumień, np. kasjer nie chce wypłacać poborów, gdyż nic nie słyszał o tym, że zgłaszający się do niego pracownik był kiedykolwiek przyjęty, tow. Augoff wydaje karty żywnościowe ludziom, o których nikt nie słyszał, że pracują w WK. W stołowiec dzieją się podobne rzeczy z ciągle nowymi twarzami siadającymi do stołu”⁴⁴. Partia, której siedziba mieściła się przy ul. Gdyńskich Kosynierów 11⁴⁵, stale zdobywała nowych członków. W styczniu 1946 r. liczyła 5144 członków w województwie, w maju tr. odnotowano 9652 osób⁴⁶. Rok 1947 był kolejnym okresem dużego wzrostu liczebności pepeesowców w województwie. 1 marca zanotowano 25 789 członków⁴⁷, a na koniec roku przekroczono liczbę 30 tys. (32 607)⁴⁸. Ostatnie dwanaście miesięcy istnienia PPS charakteryzowało się, podobnie jak w wypadku PPR, nierównomiernym wzrostem liczby członków ugrupowania. Jednak przedstawienie precyzyjnych danych liczbowych jest bardzo trudne. Zarówno w literaturze przedmiotu, jak i źródłach przedstawiane są dane, których nie można nazwać zbieżnymi. Rozwiązanie tego problemu znajduje się w zrozumieniu opracowania statystyk. Otóż na niektórych dokumentach przy liczbie członków zapisano ołówkiem „bez ubyčia”.

⁴¹ APG, KW PZPR, 2384/2342, *Struktura i rozwój organizacyjny Polskiej Partii Socjalistycznej w mieście Gdańsku w latach 1945–1948...*, k. 8.

⁴² A. Sobociński, *Z dziejów PPR i PPS...*, s. 33.

⁴³ Ponadto do władz WK PPS weszli: Alfred Przybój-Jarecki (I sekretarz i kierownik Wydziału Politycznego), Irena Michalska (II sekretarz, skarbnik i kierowniczka Wydziału Organizacyjnego), Władysław Dyksta (kierownik Wydziału Gospodarczego), Jan Kotynia (kierownik Wydziału Samorządowego), Antoni Gruszczyński (kierownik Wydziału Społecznego), Franciszek Chudoba (kierownik Wydziału Osiedleńczego), Bolesław Simon (kierownik Wydziału Spółdzielczego), Eleonora Jaworska (kierowniczka Wydziału Zaopatrzenia), Maria Michalska (inspektor terenowy WK). Na przewodniczącego Sądu Partyjnego wybrano Alfreda Mossakowskiego, a na czele Wojewódzkiej Komisji Rewizyjnej WK PPS postawiono Moczyńskiego (*ibidem*, s. 34).

⁴⁴ APG, WK PPS, 2616/28, Okólnik nr 3 (wewnętrzny) II sekretarza wojewódzkiego PPS, 29 VIII 1946 r., k. 3.

⁴⁵ APG, WK PPS, 2616/11, Wykaz ilościowy komórek Polskiej Partii Socjalistycznej na terenie województwa gdańskiego, 1946 r., k. 2.

⁴⁶ *Ibidem*, Wzrost organizacji partyjnych, maj 46, [b.d.], k. 1.

⁴⁷ *Ibidem*, Stan liczebny członków PPS w poszczególnych Komitetach woj. gdańskiego, 10 IV 1947 r., k. 4.

⁴⁸ *Ibidem*, Sprawozdanie Komitetu III stopnia PPS Wojewódzki Komitet w Gdańsku, [b.d.], k. 5.

Oznacza to, że nie we wszystkich sprawozdaniach odnotowywano stan faktyczny. Mechanicznie sumowano liczbę członków z poprzedniego miesiąca z liczbą nowo zapisanych, ale bez odjęcia „ubytych” (sami odeszli, zmarli, usunięto ich itd.). Skutkiem takiej praktyki było pojawienie się „statystycznej twórczości”⁴⁹. Innym źródłem takiego stanu rzeczy była rywalizacja z PPR. Wykazywanie dużej liczby członków miało wymiar propagandowy oraz dawało władzom partyjnym argumenty w trakcie negocjacji z tą partią (przynajmniej teoretycznie).

Przy zachowaniu ostrożności w posługiwaniu się danymi liczbowymi można jednak ukazać profil socjalny tej partii. W czerwcu liczyła ona 27 392⁵⁰ działaczy. Do października 1948 r. odnotowywano wzrost liczby członków aż do stanu 28 720⁵¹, by w listopadzie zapisać tylko 23 162⁵². Tak duża różnica (19,4 proc.) była pokłosiem „przyspieszającej czystki partyjnej” przed Kongresem. W miesiącu „zjednoczenia” WK PPS w Gdańsku liczył już 23 072 członków⁵³. Zaledwie w ciągu dwóch miesięcy partia utraciła 19,7 proc. stanu. Tak dużą skalę czystki w szeregach PPS w pełni potwierdzają szczegółowe badania nad tym zagadnieniem, m.in. dla Kwidzyna czy Elbląga⁵⁴.

Partia miała wyraźnie męski profil. W grudniu 1948 r. zarejestrowano 3181 kobiet, co stanowiło 13,7 proc. ogółu. W tym miesiącu robotników poza rolnictwem było 14 560 (63,1 proc.), robotników rolnych – 866 (3,7 proc.), chłopów – 1212 (5,2 proc.), pracowników umysłowych – 6092 (26,4 proc.), rzemieślników – 284 (1,2 proc.) i kupców – 58 (0,25 proc.)⁵⁵.

Zjednoczenie obu ugrupowań odbywało się na podstawie decyzji władz centralnych. Poszczególne komitety były zobowiązane do wykonywania wytycznych z Warszawy. W kwietniu 1948 r. do KW PPR w Gdańsku wpłynął dokument regulujący współpracę na poziomie KW i niższych komitetów. „CKW PPS [Centralny Komitet Wykonawczy] i KC PPR stwierdzają, że na nowym etapie współpracy obu partii należy rozwiązać i pogłębić wszystkie formy jednofrontowej działalności”⁵⁶. Nakazywano wzmocnienie działania Komitetów Współpracy („szóstek” międzypartyjnych) poprzez zebrania, co najmniej raz w miesiącu⁵⁷.

⁴⁹ Zob. np.: *ibidem*, Przyrost członków Partii w okresie od 1 III do 1 IV 1948 r., [b.d.], k. 9–10.

⁵⁰ *Ibidem*, Ankieta sprawozdawcza PPS za miesiąc czerwiec 1948 r., 13 VII 1948 r., k. 15; *ibidem*, Sprawozdanie komitetu III stopnia WK PPS w Gdańsku, 11 VII 1948 r., k. 18; A.W. Sobociński, *Z dziejów PPR i PPS...*, s. 96.

⁵¹ APG, WK PPS, 2616/11, Sprawozdanie komitetu III stopnia za miesiąc październik 1948 r. WK PPS w Gdańsku, 13 X 1948 r., k. 29.

⁵² *Ibidem*, Sprawozdanie komitetu III stopnia za miesiąc listopad 1948 r. WK PPS w Gdańsku, 7 XII 1948 r., k. 30.

⁵³ *Ibidem*, Wojewódzka ankieta sprawozdawcza za miesiąc grudzień 1948 r. WK PPS w Gdańsku, [b.d.], k. 31.

⁵⁴ M. Golon, *Historia Kwidzyna w latach 1945–1957* [w:] *Kwidzyn. Dzieje miasta*, t. 2, red. K. Mikulski, J. Liguz, Kwidzyn 2004; *ibidem*, *Historia Elbląga*, t. 5: 1945–1975, część 1: *Historia polityczna i gospodarcza Elbląga*, oprac. M. Golon, s. 25 i n.

⁵⁵ APG, WK PPS, 2616/11, Wojewódzka ankieta sprawozdawcza za miesiąc grudzień 1948 r. WK PPS w Gdańsku, [b.d.], k. 31.

⁵⁶ APG, KW PPR, 2598/22, Okólnik CKW–PPS i KC–PPR, kwiecień 1948 r., k. 4–5.

⁵⁷ „CKW PPS i KC PPR polecają reorganizację Komitetów współpracy (szóstek międzypartyjnych) w celu przekształcenia ich w operatywne organa harmonijnego współdziałania w dziedzinie rozwoju i pogłębienia jednolitego frontu oraz przygotowania jednoci organizacyjnej” (APG, KW PPR,

W Gdańsku komitet spotykał się w pierwsze środy po pierwszym i piętnastym każdego miesiąca, o godzinie ósmej. Obradowano naprzemiennie w siedzibach wojewódzkich obu partii⁵⁸. W skład tego ciała weszli: Stanisław Januszewski – I sekretarz KW PPR, Stanisław Brodziński (PPR), Helena Kamińska⁵⁹ (PPR), Jacek Groszkiewicz (PPR), Alfred Górny (sekretarz WK PPS), Wołek (PPS), Leon Srebrnik⁶⁰ (PPS) i Stanisław Marczewski⁶¹ (PPS)⁶². Komitet wyłonił „szóstki”, które koordynowały działania w terenie. Miały one analogiczne zadania jak „szóstka” wojewódzka⁶³.

Zalecano ujednolicenie szkoleń partyjnych, co znalazło wyraz m.in. w opracowaniu kursów wieczorowych dla członków obu partii. Cykl wykładów opracowano na poziomie CKW PPS oraz KC PPR i przeniesiono na poziom wojewódzki. Przygotowano wykłady⁶⁴: *Klasa robotnicza Polski w walce o niepodległość i wyzwolenie społeczne*, *Dwa nurty w międzynarodowym ruchu robotniczym*, *Rozbicie ruchu robotniczego w Polsce*, *Źródła demokracji ludowej w Polsce*, *Polska Ludowa – władze mas ludowych*, *Wolność człowieka pracy w demokracji ludowej*, *Gospodarka Polski i drogi jej rozwoju*, *Walka klasowa i jej formy w Polsce Ludowej*. Komitet Współdziałania organizował także spotkania, na których omawiano zagadnienia dotyczące spraw zagranicznych⁶⁵. W zebraniach wspólnych przed zjednoczeniem miało uczestniczyć 61,5 proc. członków PPR (25 680) i 59 proc. członków PPS (14 205) na ogólną liczbę członków obu partii⁶⁶.

W celu przygotowania „zjednoczenia” od strony technicznej powołano Komisje Organizacyjno-Techniczne (KOT) przy Wojewódzkich Komitetach Współdziała-

2598/9, Odpis-okólnik CKW PPS i KC PPR dla sekretarzy Wojewódzkich, Powiatowych i Miejskich Komitetów, 6 IV 1948 r., k. 6).

⁵⁸ APG, KW PPR, 2598/22, Protokół z posiedzenia Komitetu Współpracy, 13 V 1948 r., k. 6.

⁵⁹ Helena Kamińska (1905–?), do PPR wstąpiła w ZSRR w 1943 r. Od 1922 r. w KZMP, od 1928 r. w KPP. W latach trzydziestych „edukowała się” w szkołach komunistycznych w ZSRR. W czasie wojny w Związku Patriotów Polskich w Moskwie. W 1957 r. pracowała u Pełnomocnika Rządu PRL ds. Repatriacji w Moskwie. W latach 1958–1968 pracowała w Zakładzie Historii Partii KC PZPR (APG, KW PPR, 2598/6, Alfabetyczny wykaz delegatów na drugi zjazd partyjny z województwa gdańskiego, 30 XI 1948 r., k. 139; <http://katalog.bip.ipn.gov.pl>, 3 X 2011 r.).

⁶⁰ Leon Srebrnik (1910–?), w PPS od października 1944 r. (AAN, KC PPR, 2136/7 mf., Wykaz imienny delegatów na Kongres Zjednoczeniowy, 11 XI 1948 r., k. 75–76).

⁶¹ Stanisław Marczewski (1910–?), w PPS od sierpnia 1945 r. Przed wojną w KPP. W latach 1939–1940 w ZWZ (APG, WK PPS, 2616/1, Wykaz imienny delegatów na Kongres, 14 XII 1948 r., k. 162; AAN, KC PPR, 2136/7 mf., Wykaz imienny delegatów na Kongres Zjednoczeniowy, 11 XI 1948 r., k. 75–76).

⁶² APG, KW PPR, 2598/22, Protokół z posiedzenia Komitetu Współpracy, 13 V 1948 r., k. 6.

⁶³ APG, KW PPR, 2598/9, Zatwierdzone składy powiatowych trójek partyjnych PPR i PPS przez wojewódzką szóstkę PPR i PPS na konferencji 13 IV 48 r., k. 30. Np. w powiecie gdańskim działała „szóstka” w składzie: Marian Sikora, Adolf Rudnicki, Bratkowski (PPR), Józef Stachowicz, Włodzimierz Ciesielski i Stanisław Marczewski (PPS), w powiecie morskim: Antoni Bigus, Albin Miłogrodzki, Władysław Strzelczyk (PPR), Adam Trocha, Jarosław Różycki i Franciszek Kowalski (PPS).

⁶⁴ *Ibidem*, Instrukcja w sprawie szkolenia partyjnego PPR i PPS, maj 1948 r., k. 30.

⁶⁵ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia Wojewódzkiego Komitetu Współdziałania PPS i PPR w Gdańsku odbytego 30 VI 1948 r. w lokalu WK PPS, k. 39. I sekretarz Januszewski, omawiając sytuację w Komunistycznej Partii Jugosławii, mówił m.in. o „zboczeniu nacjonalistyczno-separatystycznym”, „błędnej koncepcji wiejskiej” i „fałszywym rozumieniu roli i postawy Partii”.

⁶⁶ *Ibidem*, Protokół z zebrania Komitetu Przedkongresowego odbytego 7 XII 48 r., k. 130.

nia⁶⁷. Komisja miała dokonać scalenia majątków obu ugrupowań, przygotować projekt ujednolicenia struktury organizacyjnej obu partii, opracować wnioski odnośnie do użytkowania wspólnego już majątku. W skład Komisji wchodziło 6 działaczy (po 3 z PPR i PPS): drudzy sekretarze, względnie kierownicy Wydziałów Organizacyjnych oraz po dwu towarzyszy „dobrze zorientowanych w sprawach personalnych i finansowo-gospodarczych”. W ramach prac nad majątkiem komisja miała dokonać inwentaryzacji i sporządzić katalogi inwentaryzacyjne oraz powołać pełnomocników ds. inwentaryzacji w niższych instancjach partyjnych (łącznie z Komitetami Dzielnicowymi). Komisje miały dokonać pełnej inwentaryzacji do 15 sierpnia 1948 r.⁶⁸ Jednak tego terminu nie udało się dotrzymać. Inwentaryzację ukończono 20 września 1948 r. po licznych napomnieniach KOT w Gdańsku⁶⁹. Pierwsza data zakończenia inwentaryzacji – 15 sierpnia – wiązała się z tym, że pierwotnie planowano zwołanie Kongresu Zjednoczeniowego na wrzesień 1948 r.⁷⁰ Datę wyznaczał Centralny Komitet Współdziałania, tzw. Szóstka Polityczna, a zatwierdziło Plenum KC PPR 3 czerwca 1948 r.⁷¹ Majątek ruchomy KW PPR, po cenach średniorynkowych, oszacowano na 23 128 393 zł, a zadłużenie KW wyniosło 616 279 zł⁷².

KOT zaproponował, aby siedzibą nowej partii został budynek KW PPR z dołączeniem budynku zajmowanego przez redakcję „Głosu Wybrzeża”. Dla redakcji gazety planowano znalezienie nowego miejsca. Rozwiązanie było zgodne z decyzją egzekutywy KW PPR, podjętą 16 grudnia 1948 r. Wówczas rozważano dwie propozycje ulokowania siedziby KW Zjednoczonej Partii. Bazyli Hołod⁷³ proponował postawienie nowego budynku w centrum miasta „naprzeciwko dworca” lub rozwiązanie zbieżne z propozycją KOT. Ostatecznie „Głos Wybrzeża” ulokowano w dawnej siedzibie WK PPS⁷⁴.

KOT został rozwiązany 15 grudnia 1948 r. i przekształcono go w Komisję Likwidacyjną. Zadaniem tego nowego ciała kolegialnego było przejęcie majątku

⁶⁷ APG, KW PPR, 2598/22, Okólnik nr 21 CKW PPS i KC PPR o powołaniu Komisji Organizacyjno-Technicznych przy Wojewódzkich Komitetach Współdziałania, 19 VI 1948 r., k. 9–10.

⁶⁸ *Ibidem*.

⁶⁹ *Ibidem*, Sprawozdanie z czynności Komisji Organizacyjno-Technicznych KW PPR w Gdańsku, 21 IX 1948 r., k. 22.

⁷⁰ *Ibidem*, Okólnik w sprawie wyborów delegatów na Zjazd Partyjny – do Komitetów Wojewódzkich PPR, czerwiec 1948 r., k. 11–13.

⁷¹ *Ibidem*, k. 11.

⁷² *Ibidem*, Wnioski Komisji Organizacyjno-Technicznej Komitetu Wojewódzkiego PPR, [b.d.], k. 23.

⁷³ Bazyli Hołod (1907–1963), od 1925 r. w KZMP. Przed wojną w KPP. Po wybuchu wojny w ZSRR. W 1945 r. w PPR jako I sekretarz KP PPR w Puławach. Członek Prezydium PRN w Puławach (1946–1947). Po ukończeniu szkolenia partyjnego skierowany do Gdańska. W 1950 r. II sekretarz KW PZPR w Gdańsku. Od 1950 r. do 1953 r. w KC PZPR w Warszawie jako starszy instruktor Wydziału Rolnego. W grudniu 1953 r. został przeniesiony do KW PZPR w Lublinie na funkcję sekretarza organizacyjnego. Od stycznia 1955 r. był I sekretarzem KW PZPR w Lublinie. W lutym 1957 r. powrócił do KP PZPR w Puławach jako I sekretarz. Od października 1957 r. do 1963 r. w KW PZPR w Koszalinie (AAN, KC PPR, 237/XIII-87, Akta osobowe Bazylego Hołoda, *passim*).

⁷⁴ APG, KW PPR, 2598/6, Protokół z posiedzenia egzekutywy KW PPR w Gdańsku, 16 XII 1948 r., k. 143–145.

obu partii już po zjednoczeniu. Ustalono w centralach partyjnych, że nowa komisja będzie się składała z sześciu osób w relacji jeden do jednego z PPR i PPS⁷⁵.

W celu koordynacji ogólnopolskiej akcji propagandowej związanej ze zjednoczeniem Wydział Propagandy Masowej PPR i Wydział Polityczno-Propagandowy PPS opracowały wspólną instrukcję⁷⁶. Dokument nakazywał uwypuklać, że „zjednoczenie powiększy siły klasy robotniczej, jej przodującą rolę i znaczenie kraju w świecie; zjednoczenie było możliwe tylko dzięki zwycięstwu w polskim ruchu robotniczym ideologii marksistowskiej; bezwzględną potrzebę zachowania czujności w szeregach partyjnych w obliczu narastającej walki klasowej; potrzebę ugruntowania sojuszu chłopów z robotnikami”. W instrukcji podkreślano rolę Wyborczych Konferencji Powiatowych, masową pracę prelegentów w zakładach pracy, wsiach, organizacjach młodzieżowych i w placówkach edukacyjnych. Akcję związaną ze zjednoczeniem należało łączyć z propagowaniem idei współzawodnictwa pracy i propagować osiągnięcia w gospodarce przemysłowej i rolnej. Nakazano przeprowadzenie akcji prasowej zarówno w prasowych organach partyjnych, jak i niepartyjnych. Postulowano, aby pisać reportaże z przebiegu przygotowań do „zjednoczenia” z naciskiem na akcję w terenie. W ramach tej akcji należało maksymalnie wykorzystać radiofonie i film (seanse dla robotników). Władze partyjne przypisywały również istotną rolę Akcji świetlicowej. W świetlicach zakładowych organizowano wieczorki, na których robotnicze (amatorskie) zespoły miały przygotować „repertuary o tematyce społecznej i rewolucyjnej”. W tej materii należało wykorzystać druki sporządzane przez Wydział Propagandy KW PPR. Planowano również wieczory artystyczne, ale o takiej formule, „aby nie były to akademie” (poezja i pieśń robotnicza). W tej akcji zalecano „w miarę możliwości” angażowanie amatorskich zespołów robotniczych. Przewidywano organizowanie masówek w zakładach pracy. Na dany radiowo sygnał „zjednoczenie” miały obwieścić syreny fabryczne w całym regionie. Instrukcja dokładnie wskazywała, jakie osobistości winny widnieć na portretach oraz jakie hasła zostały dopuszczone do publicznej prezentacji podczas „zjednoczenia”⁷⁷.

Akcja propagandowa w województwie, opracowana zgodnie z powyżej opisaną instrukcją, koordynowana była przez Wojewódzki Komitet Partyjny (WKP). W skład WKP weszli przewodniczący Brodziński z PPR oraz dwaj inni członkowie jego prezydium – Kamiński z Marczewskim. Ponadto do WKP weszli Grosz-

⁷⁵ APG, KW PPR, 2598/22, Okólnik w sprawie przeprowadzenia likwidacji majątku PPR i PPS i scalenia go w Zjednoczonej Partii, 3 XII 1948 r., k. 77.

⁷⁶ *Ibidem*, Instrukcja w sprawie akcji propagandowej związanej z Kongresem Jedności Klasy Robotniczej i Hasła na Kongres Zjednoczeniowy, [b.d.], k. 26–33.

⁷⁷ Pozwalano na portrety: Marksa, Engelsa, Lenina, Stalina, Waryńskiego, Buczka, Nowotki, Kasprzaka, Okrzei, Luksemburg, Dzierżyńskiego, Cyrankiewicza i Bieruta. Instrukcja zawierała 53 hasła, np.: „Niech żyje Związek Radziecki – przyjaciel Polski, twierdza pokoju i socjalizmu”, „Cześć walczącym proletariuszom Francji, hołd bohaterom Greckiej Armii Demokratycznej. Chwała Chińskiej Armii Ludowej”, „Niech żyje sojusz robotniczo-chłopski, fundament Polski Ludowej”, „Odra i Nysa – to granica pokoju”, „Nasza duma to Staszic, Mickiewicz, Dąbrowski, Waryński, Dzierżyński, nasz drogowskaz to nauka Marksa i Lenina”, „Za sprawę ludu polskiego padli Kasprzak, Okrzeja, Baron, Hibner, Kniewski, Rutkowski! Ich testament wypełni Zjednoczona Partia”, „Do walki z marnotrawstwem i biurokratyzmem”, „Do wyścigu o przedterminowe wykonanie planu trzyletniego”, „Niech żyje młodzież polska – budująca nową socjalistyczną przyszłość”, „Niech żyje Kongres Zjednoczeniowy likwidujący pół wieku rozłamu w polskim ruchu robotniczym”.

kiewicz, Bukowski, Sikora, Zbrzycki, Hołod, Adam Sumiga⁷⁸, Antoni Duda-Dziewierz⁷⁹, Ludwik Krasucki⁸⁰, Srebrnik i Pawlikowski⁸¹. W celu efektywnego wykorzystania zasobów ludzkich WKP podzielono na kilka sekcji: (A) współzawodnictwa pracy⁸²: przewodniczący Stanisław Bukowski⁸³, Bukatko, Staszewski, Gajewski (PPR), Król, Małecki, Zakrzewski, Marczewski, Glauberman (PPS); (B) prasową⁸⁴: przewodniczący Groszkiewicz, Zbrzycki, Krasko, Parol, Głębinowski (PPR), Wójcik, Iskierko (PPS); (C) pracy wewnątrzpartyjnej (organizacyjną)⁸⁵: przewodniczący Hołod, Szczebleski, Jackiewicz, Dąbrowski (PPR), Rościszewski, Baranowski (PPS), plus po jednym przedstawicielu z pozostałych trzech sekcji;

⁷⁸ Adam Sumiga. „Józek”, „Wacek” (1912–?), w czasie wojny jako porucznik w GL i AL. W PPR od 1942 r., był sekretarzem KF w Zakładach Ursus. W latach 1944–1945 osadzony przez Niemców w obozie koncentracyjnym w Mauthausen lub/i Gross-Rosen. Od 1945 r. do 1946 szef w PUBP w Ostrowi Mazowieckiej. Następnie do 1947 r. w KP PPR, I sekretarz w Grójcu. W 1949 r. został Prezesem Zarządu Związku Bojowników o Wolność i Demokrację w Okręgu Warszawa. W latach 1949–1955 w KC PZPR jako starszy instruktor w Wydziale Organizacyjnym, później kierownik sektora transportu i łączności w Wydziale Komunikacji Warszawa. W 1952 r. był pełnomocnikiem KC PZPR w powiecie Szczecinek w akcji skupu zboża. 1955–1977 przewodniczący w Zarządzie Głównym Związku Pracowników Łączności (AAN, KC PPR, 237/XXIII-887, Akta osobowe Adama Sumigi, *passim*; *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, t. 1: 1944–1956, red. K. Schwagrzyk, Warszawa 2005, s. 445).

⁷⁹ Antoni Duda-Dziewierz (1896–1979), w PPS od 1916 r. lub 1919 r. Pełnił funkcję przewodniczącego MRN w Elblągu od 18 VIII 1945 r. do 26 IX 1946 r. (APG, WK PPS, 2616/1, Wykaz imienny delegatów na Kongres, 14 XII 1948 r., k. 162; AAN, KC PPR, 2136/7 mf., Wykaz imienny delegatów na Kongres Zjednoczeniowy, 11 XI 1948 r., k. 75–76; *Historia Elbląga...*, s. 66; T. Monasterska, *Duda-Dziewierz Antoni* [w:] *Słownik biograficzny działaczy polskiego ruchu robotniczego*, t. 1: A–D, Warszawa 1978, s. 642).

⁸⁰ Ludwik Krasucki (1925–?), w PPS od 1945 r. Przed wojną w „czerwonym harcerstwie” (AAN, KC PPR, 2136/7 mf., Wykaz imienny delegatów na Kongres Zjednoczeniowy, 11 XI 1948 r., k. 75–76).

⁸¹ APG, KW PPR, 2598/22, Protokół Wojewódzkiego Komitetu Partyjnego dla przygotowania akcji przedkongresowej w województwie gdańskim, 10 XI 1948 r., k. 38–40.

⁸² Zadania: organizowanie współzawodnictwa pracy, wysyłanie delegacji robotniczych i chłopskich z meldunkami o wykonaniu zobowiązań produkcyjnych, kierowanie brygad robotniczych na wieś, organizowanie inicjatyw społecznych w oczyszczaniu placów i ulic ze szczególnym natężeniem tuż przez Kongresem (*ibidem*, Zadania Wojewódzkiego Komitetu Partyjnego, 4 X 1948 r., k. 41).

⁸³ Stanisław Bukowski (1909–?), w PPR od 1942 r., kierownik Wydziału Ekonomicznego (APG, KW PPR, 2598/6, Alfabetyczny wykaz delegatów na drugi zjazd partyjny z województwa gdańskiego, 30 XI 1948 r., k. 138).

⁸⁴ Zadania: informowanie członków partii i bezpartyjnych o znaczeniu „zjednoczenia” dla mas robotniczych oraz o przebiegu akcji scaleniowej w PPR i PPS, przekazywanie rezultatów krytyki i samokrytyki w obu partiach, tworzenie w zakładach pracy i urzędach gazetek ściennych, prowadzenie instruktaży dla redaktorów w Komitetach Fabrycznych PZPR, zdobywanie dla prasy partyjnej (także gazetki ściennych w zakładach pracy) korespondentów robotniczych, opisywanie rezultatów współzawodnictwa pracy, prezentowanie sylwetek delegatów („opisywanie delegatów i aktywu partyjnego”) we wszelkich dostępnych środkach przekazu, dążenie do zwiększania liczby kolporterów prasy partyjnej i jej prenumeratorów, typowanie w zakładach prasy redaktorów (robotników), aby bezpośrednio informowali załogi o przebiegu „oczyszczania szeregów”, stała współpraca z Zarządem Głównym RSW „Prasa” (APG, KW PPR, 2598/22, Zadania Wojewódzkiego Komitetu Partyjnego, 4 X 1948 r., k. 41–42).

⁸⁵ Zadania: organizowanie wspólnych zebrań PPR i PPS, dążenie do tego, aby spotkania odbywały się co najmniej dwa razy w miesiącu, omawianie z członkami partii statusu i deklaracji ideowej „zjednoczonego” ugrupowania, prowadzenie szkoleń partyjnych, omawianie potrzeby i skutków „oczyszczania szeregów partyjnych” (*ibidem*, k. 42–43).

(D) propagandową⁸⁶: przewodnicząca Kamińska oraz Świderska, Szczeblewski, Drużyński, Kucharski, Orłowski, Urbański, Załuska, Zawidzka, Dobrzyński (PPR), Ciechanowski, Krawczyk, Ładyga, Zieliński, Radziwanowski (PPS). Pomimo liczebnej równowagi osób między PPR a PPS w komitecie, w sekcjach przewaga członków PPR wynosiła 23 do 14.

W listopadzie w wyniku nawarstwienia się pracy związanej z Kongresem powołano sekcję oświatową⁸⁷. Wyłoniono w niej podsekcję uczelni wyższych i podsekcję wszystkich typów szkół, nazywaną również w dokumentach sekcją szkolnictwa ogólnego⁸⁸. W sekcji pracowali: Stanisław Turski⁸⁹, Świderska, Minc, Wysocki, Krupiński, Runowski, Anisimowicz, Szymczyk, Ładyga, Dobrowolski i Dobrzyński (szkolnictwo wyższe), Błasiński, Dankowski, Chabior, Bejna, Foder, Świderska i Radziwanowski (sekcja ogólna). Nowa sekcja – w zakresie szkolnictwa – przejęła część obowiązków sekcji propagandy.

Nawarstwienie się obowiązków związanych z propagowaniem idei „zjednoczenia” PPR i PPS spowodowało dalszy rozrost organizacyjny Wojewódzkiego Komitetu Partyjnego. Nowa sekcja nazywała się artystyczną⁹⁰ i została podzielona na cztery podsekcje: świetlicową (skład: Baryłkowa, Dobrzyński, Szyszko-wiec, Fiser, Baczewski, Fenikowski, Nawrocka, Janiszewska), dekoracyjną (skład: Kaspro-wicz, Rogiński, Żukowski, Studnicki), teatralną (skład: Szczepkowska, Gall, Gallowa, Bartówna, Śledzińska, Wodliczko, Łukaszewicz, Czekotowski, Kuklewicz, Jarzynówka), graficzną (nie podano nazwisk – podsekcja zajmowała się obsługą filmów dokumentalnych z masówek, konferencji itd.⁹¹).

Kolejną zmianą organizacji w pracy WKP było przekształcenie dotychczasowej sekcji propagandy w Komisję Propagandy. W ramach tej komisji powołano kolejne sekcje⁹². Były to: sekcja propagandy masowej⁹³ podzielona na podsekcję

⁸⁶ Zadania: organizowanie pogadanek z załogami zakładów pracy, dotyczących znaczenia rozbicia ruchu robotniczego, propagowanie w społeczeństwie treści statutu nowej partii i aktywistów PPR i PPS. Ponadto propagowanie idei „zjednoczenia” w szkołach i uczelniach, organizowanie wieców (głównie w ostatnim tygodniu przed kongresem), koordynowanie akcji plakatów i transparentów na ulicach, w budynkach i urzędach, wysyłanie „w teren” brygad artystycznych, nadzór nad spektaklami teatralnymi (tematyka robotnicza i rewolucyjna), organizacja biegu sztafety Związku Młodzieży Polskiej do Warszawy, wyjazdu delegatów na kongres, wieców i masówek w zakładach pracy już po „zjednoczeniu” i przyjęcie rezolucji solidarności z postanowieniami kongresu (*ibidem*, k. 43–45).

⁸⁷ *Ibidem*, Akcja przedkongresowa, 13 XI 1948 r., k. 53.

⁸⁸ *Ibidem*, Protokół z zebrania Wojewódzkiej Komisji Propagandy, 20 XI 1948 r., k. 67.

⁸⁹ Stanisław Turski (1906–1986), w PPS od 1945 r. Przed wojną członek Związku Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej. Rektor PG (1946–1949) i UW (1952–1969). Współodpowiedzialny za relegowanie studentów z UW w marcu 1968 (APG, WK PPS, 2616/1, Wykaz imienny delegatów na Kongres, 14 XII 1948 r., k. 162; AAN, KC PPR, 2136/7 mf., Wykaz imienny delegatów na Kongres Zjednoczeniowy, 11 XI 1948 r., k. 75–76).

⁹⁰ APG, KW PPR, 2598/22, Plan pracy sekcji artystycznej, [b.d.], k. 56.

⁹¹ Filmowanie wydarzeń związanych z propagandowym aspektem scalenia PPR i PPS wiązało się z nadesłaniem do KW instrukcji w listopadzie 1948 r. (*ibidem*, Instrukcja w sprawie zadań akcji przedkongresowej, 15 XI 1948 r., k. 61–64).

⁹² *Ibidem*, Komisja Propagandowa w ramach komitetu PPR i PPS dla przeprowadzenia Kampanii Przedkongresowej, [b.d.], k. 58–60.

⁹³ Skład sekcji Propagandy masowej: Ciechanowski (przewodniczący Wydziału Propagandy WK PPS), Szczeblewski (zastępca przewodniczącego Wydziału Propagandy KW PPR), Drużyński (inspektor propagandy KW PPR), Kurzawa (inspektor propagandy KW PPR), Jackiewicz (inspektor propagandy KW PPR), Zawidzka (Wydział Kobiety KW PPR) i Wągorzko (RSW „Prasa”).

propagandy politycznej (wiece, pogadanki, masówki, praca z organizacjami masowymi), podsekcję wydawniczą (wydawanie referatów, pogadek, sloganów, transparentów itd.) i podsekcję kolportażu (plakatowanie, zdobywanie prenumeratorów i kolporterów prasy partyjnej PPR i PPS); sekcja oświaty⁹⁴ składająca się z podsekcji szkolnictwa i podsekcji uczelni wyższych⁹⁵; sekcja artystyczno-widowiskowa⁹⁶, która również została podzielona na podsekcję teatralną, świetlicową i dekoracyjną.

Sam przebieg wydarzeń związanych z kongresem w województwie wskazuje, że władze obu partii bardzo starały się dotrzeć ze swoim przekazem do szerokich mas społeczeństwa. Z tej okazji trupa Teatru Wybrzeże w Gdyni wystawiła sztukę *Wiśniowy sad* Antoniego Czechowa oraz udostępniła pomieszczenia na wystawy organizowane w związku ze „zjednoczeniem”⁹⁷. Podczas prelekcji filmów w kinach omawiano wagę zdarzenia, jakim było scalenie partii⁹⁸. Przeprowadzono zebrania z aktywnym i bezpartyjnymi. Zadania te spoczywały w głównej mierze na członkach wyżej zaprezentowanych sekcji. Dla uczczenia zjazdu zarządzono, że pracownicy i studenci Politechniki Gdańskiej odgryzować będą w grudniu ulice Gdańska, przedstawiciele Akademii Lekarskiej odświeżać mieszkańców wsi, a ludzi z Wyższej Szkoły Pedagogicznej skierowano do „walki z analfabetyzmem” w gdańskich zakładach pracy. Liga Kobiet zajmowała się opieką nad rannymi żołnierzami w szpitalach, a członkowie Ligi Morskiej wykonali sztandar dla Szkoły Morskiej. Postanowiono również, że Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej, Polski Czerwony Krzyż i Związek Inwalidów wydadzą stosowną rezolucję wyrażającą poparcie dla postanowień kongresu⁹⁹. Intensywnie wykorzystywanym propagandowo elementem było uroczyste przekazywanie darów od załóg zakładów pracy dla członków Kongresu.

⁹⁴ Taki zapis w materiale archiwalnym wskazuje na to, że wyżej opisana sekcja oświaty została wcielona wraz ze swoimi podsekcjami do Komisji Propagandy. Oznacza to, że tak ukształtowana Komisja Propagandy powstała najwcześniej w drugiej połowie listopada 1948 r. W dokumentach nie odnotowano daty jej powstania.

⁹⁵ Skład sekcji oświaty: Turski (przewodniczący z WK PPS), Świdorska (zastępca przewodniczącego z KW PPR), Radziwanowski (WK PPS), Minc (dziekan Politechniki Gdańskiej), Wysocki (dziekan PG), Krupiński (Związek Akademicki Młodzieży Polskiej Akademii Lekarskiej), Runowski (ZAMP PG), Dankowski (Związek Nauczycielstwa Polskiego), Błasiński (kurator), Habor (inspektor szkolnictwa), Bojna (inspektor szkolnictwa), Foder (brak danych), Dobrzyński (brak danych), Anisimowski (Akademia Lekarska) i Szymczyk (Wyższa Szkoła Sztuk Plastycznych).

⁹⁶ Skład sekcji artystyczno-widowiskowej: Urbański (Naczelnik Wydziału Kultury i Sztuki z Urzędu Wojewódzkiego w Gdańsku), Szczepkowska (zastępca przewodniczącego, kierownik literacki w Teatrze Wybrzeże), Fiszer (literat), Szyszkowiec (zespoły świetlicowe Stocznia), Baryłkowa (zespoły świetlicowe wiejskie), Dobrzyński (zespoły świetlicowe Związków Zawodowych), Jarzynowa (zespoły baletowe ZMP) i Bidziński (Brudziński, plastyk z Gdyni).

⁹⁷ AAN, KC PPR, XXIX/83, Rozliczenie finansowe i koszty prac związane z Kongresem Zjednoczeniowym przesyłane z różnych instytucji do KC PPR i KC PZPR, [b.d.], k. 7 i 10. Łączny koszt wystaw i organizacji sztuki dyrekcja placówki oszacowała na sumę 900 tys. zł (wystawy miały kosztować 500 tys. zł). Dla porównania Władysław Broniewski za dwa wieczorki artystyczne wystawił KC rachunek na 13 560 zł (*ibidem*, k. 12).

⁹⁸ AIPN Gd, 0046/4 t. 1, Meldunek sytuacyjny od 13 XII do 1 XII 1948 r., k. 63.

⁹⁹ APG, KW PPR, 2598/22, Protokół z zebrania Wojewódzkiej Komisji Propagandy, 20 XI 1948 r., k. 67–68.

Tabela 4. Wybrane przykłady darów na Kongres Zjednoczeniowy wysłane z województwa gdańskiego

Zakład pracy	Dar
Cukrownia w Pruszczu	Figura z cukru przedstawiająca 2 robotników
Cukrownia w Pelplinie	Popiersie Marksa z cukru
Fabryka Mebli w Gościeradzie	Fotel dla Przewodniczącego Kongresu
Stocznicy z Gdańska	Model statku Jedność Robotnicza
Robotnicy z portu w Gdańsku	Taczka magazynowa z workami, na których napisano osiągnięcia związane z przeładunkiem
Fabryka Metalowa w Elblągu	Zobowiązanie do wykonania 10 tys. wiader, 8 tys. tar do prania i 2 tys. wanien
Urząd pocztowy w Sopocie	Wydłużenie czasu pracy o 1 godzinę

Źródło: APG, KW PPR, 2598/22, Zestawienie prezentów na dzień Zjednoczenia Partii, [b.d.], k. 108–112; *Dary Kongresowe robotników Wybrzeża*, „Dziennik Bałtycki” [dalej: „DB”], 14 XII 1948; *Dalsze zobowiązania przedkongresowe świata pracy Wybrzeża*, „GW”, 22 XI 1948.

Kolejną formą agitacyjną było ogłoszenie „współzawodnictwa pracy”. W województwie gdańskim, podobnie jak w całym kraju, pomysł ten znalazł wielu naśladowców. Do najbardziej spektakularnego wydarzenia związanego z tą formą propagandy sukcesu doszło 12 grudnia, gdy zwodowano w Stoczni Gdańskiej rudowęglowiec o nazwie Jedność Robotnicza – jako symbol czasu tj. zbliżającego się kongresu¹⁰⁰.

„Zjednoczenie” wiązało się także z organizowaniem siedzib nowej partii, w tym obiektu, który byłby „domem partii”. Dlatego ogłoszono zbiórkę pieniędzy na ten cel. Szukano darczyńców wśród członków PPR, PPS i bezpartyjnych. Zbiórkę oparto na zasadach dobrowolności i proporcjonalności zarobków. Zaprojektowano cegielki w wysokości 50, 100, 500 i 1000 zł. Uzależniono deklarowaną sumę od wysokości poborów. Pełnomocnikami do spraw zbiórki zostali Korzeniowski (PPS) i Koper (PPR)¹⁰¹. Pieniądze wpłacano na konta w PKO Oddział w Gdyni¹⁰². Przeciętna wysokość składki członka PPR wynosiła 1105 zł, natomiast

¹⁰⁰ *Abyś szczęśliwie pływał*, „DB”, 13 XII 1948; „Jedność Robotnicza” gotowa do wodowania, „GW”, 12 XII 1948. Ta spektakularna forma znalazła naśladowców już w 1949 r., gdy szykowano się w KW do pierwszej rocznicy powstania partii. Planowano wybudowanie nowej jednostki o tej samej nazwie. Mówił o tym tow. Jasiński, sekretarz Komitetu Zakładowego Stoczni Gdańskiej na III Plenum KW PZPR w Gdańsku 23–24 XI 1949 r. (APG, KW PZPR, 2384/53, III Plenum 23–24 XI 1949 r., k. 64).

¹⁰¹ *Ibidem*, Protokół nr 1 z odprawy wspólnej pełnomocników PPR i PPS, akcji zbiórkowej na budowę Domu Partyjnego, 12 V 1948 r., k. 183.

¹⁰² *Ibidem*, Pismo z PKO Oddział w Gdyni do Komitetu Współdziałania PPR i PPS, 11 V 1948 r., k. 182; *ibidem*, Pismo PKO Oddział w Gdyni do KW PPR, 14 V 1948 r., k. 187. Komitet Budowy Centralnego Domu Zjednoczonej Partii Klasy Robotniczej w Gdańsku (placówka wojewódzka) posiadał w PKO Oddział Gdynia, rachunek czekowy XI–10550. Ponadto w tej placówce utworzo-

średnia wysokość składki bezpartyjnego z listy PPR 913 zł. Łączna suma zadeklarowana przez obie grupy wyniosła 46 364 400 zł. Przeciętne kwoty deklarowane przez członków PPS wynosiły 976 zł, a bezpartyjnych płacących z listy tej partii 611 zł. Dało to łącznie 28 391 600 zł. Województwo gdańskie mogło pochwalić się zadeklarowaną kwotą 74 756 000 zł¹⁰³. Z posiadanych danych wynika, że do ostatniego dnia roku uiszczono 48 proc. deklarowanej sumy¹⁰⁴.

Sam wyjazd delegacji na Kongres był wielką manifestacją siły i relacje z jego przebiegu pojawiły się w artykułach prasowych w województwie. Podobnie jak w całej Polsce, z Gdańska wyruszyła żegnana bardzo uroczyście sztafeta młodych. Uczestnikami byli członkowie ZMP. Wybrano 500 osób z rzeszy 3 tys. chętnych. Biegacze wyruszyli z miasta 8 grudnia o godzinie 9.30¹⁰⁵.

Manifestacja związana z wyjazdem była uroczysta i radosna. Delegaci zebrali się w swoich miejscach pracy, a stamtąd byli odprowadzani przez załogi. Całe miasto przozdobiono flagami czerwonymi i narodowymi. W relacjach prasowych prezentowano rozentuzjasmowany tłum krzyczący: „Niech żyje Polska Socjalistyczna”, „Niech żyje przewodniczący Zjednoczonej Partii tow. Bierut”, „Niech żyje tow. Stalin”, „Niech żyje ZSRR”, „Niech żyje Kongres Jedności”. Śpiewano pieśni rewolucyjne, w tym „bojową pieśń Partii: bój to będzie ostatni, krwawy skończy się trud...”¹⁰⁶. Wyruszono z siedziby KW PPR w uroczystym pochodzie na dworzec PKP. Delegaci odjechali ustrojonym przez kolejarzy pociągiem 13 grudnia o godzinie 22:47¹⁰⁷. Dworzec był pełen flag, intensywnie oświetlony i obwieszony licznymi transparentami. Mowę pożegnalną wygłosili m.in. I sekretarz Komitetu Miejskiego PPR w Gdańsku M. Sikora, przedstawiciel Stoczni Gdańskiej Aleksander Makowski oraz przewodniczący MRN w Gdyni P. Stolarek. Na czele pochodu – już na dworcu – maszerowali strażacy z pochodniami, a orkiestra reprezentacyjna Marynarki Wojennej grała *Międzynarodówkę* i hymn państwowy¹⁰⁸. Wszystkie jednostki pływające eksploatowane przez Gdański Urząd Morski zostały przystrojone we flagi i w transparenty. Na budynku kapitanatu portu w Gdańsku wywieszono „potężną flagę trzepoczącą na wietrze”¹⁰⁹.

Jednak przygotowania do „zjednoczenia” nie wszędzie przebiegały tak płynnie i radośnie, jak prezentowano to oficjalnie. Z meldunków UB wynika, że spotykano się z oporem społecznym. Nie doszło do wielkich i spektakularnych wystąpień.

no 15 rachunków dla poszczególnych komitetów w terenie (nr rachunków od XI-10550 do XI-10564).

¹⁰³ APG, KW PPR, 2598/26, „Biuletyn” nr 1 i 2, 01 VIII 1948 r. k. 1–3.

¹⁰⁴ APG, KW PPR, 2598/22, Stan zbiórki na Budowę Centralnego Domu PZPR. Woj. gdańskie od 1 VI 1948 r. do 31 XII 1948 r., styczeń 1949 r., k. 268.

¹⁰⁵ *Ibidem*, Protokół z zebrania Komitetu Przedkongresowego, 7 XII 1948 r., k. 78; *Młodzież Gdańska wystartuje jutro na Kongres do stolicy*, „DB”, 7 XII 1948; *Sztafeta ZMP niesie meldunek na Kongres Zjednoczeniowy do Warszawy*, „DB” 9 XII 1948. Biegaczom towarzyszyło siedem samochodów ciężarowych i dwa osobowe. Koszt organizacji biegu z Gdańska wyniósł 160 tys. zł.

¹⁰⁶ *Wybrzeże żegna delegatów na Kongres*, „GW”, 14 XII 1948; *Województwo gdańskie w odświętnej szacie*, „GW”, 13 XII 1948.

¹⁰⁷ AIPN Gd, 0046/4, t. 1, Meldunek sytuacyjny od 11 XII do 13 XII 1948 r., k. 62.

¹⁰⁸ *Delegaci Wybrzeża udali się do Warszawy. Uroczyste pożegnanie na dworcu gdańskim*, „DB”, 14 XII 1948.

¹⁰⁹ *Port gdański wita Kongres Zjednoczeniowy czerwienią flag*, „GW”, 12 XII 1948; *Gdańsk i Gdynia w czerwieni flag. Radośnie wita Wybrzeże Dzień Zjednoczenia*, „GW”, 13 XII 1948.

Jednak odnotowano kilka utrudnień, np. nadesłanie anonimu do KM PPR w Gdyni informującego, że w dniu 15 grudnia zostanie w wyrazie protestu politycznego wysadzona siedziba tego komitetu¹¹⁰. Dochodziło do przerywania prelegentom partyjnym ich agitacyjnych wystąpień poprzez „buczenie i tupanie”¹¹¹. W nocy z 14 na 15 grudnia w parku miejskim w Starogardzie rozlepiono ulotki o treści antyzjazdowej, a z 13 na 14 grudnia rozbito kamieniem wystawę propagującą „zjednoczenie”. Zniszczono tam portrety Stalina, Lenina, Marska i Bieruta¹¹². Zakłócono także przebieg wieczorku członków PPR. Wieczorek zorganizowany z okazji Kongresu w Hotelu Nadmorskim w Sopocie zgromadził zwolenników odśpiewania *Międzynarodówki* i studentów, którzy chcieli śpiewać *Boże, coś Polskę*¹¹³. Formą oporu społecznego było również propagowanie dowcipów w okresie Kongresu¹¹⁴. W całym województwie odnotowywano w grudniu natężenie „szeptanej propagandy” dotyczącej Kongresu, żartów antyradzieckich i antypartyjnych. Część mieszkańców wypowiadała się bardzo pesymistycznie, oceniając, że „zjednoczenie” to droga do uczynienia z Polski republiki ZSRR i masowej kolektywizacji¹¹⁵.

Oddzielnym zagadnieniem dotyczącym integracji PPR i PPS była kwestia „oczyszczania szeregów partyjnych”. Było to zjawisko złożone. Z jednej strony występowało z otwartą przyłbicą. Wygłaszano bardzo ostre przemówienia. Padały słowa o oczyszczaniu partii z elementów oportunistycznych, przypadkowych, karierowiczów, zaśmiecaniu partii przez elementy kapitalistyczne i koniunkturalne, wrogu klasowym, bogaczach, osobach zanieczyszczających partię czy obcych ideowo¹¹⁶. Akcję „oczyszczania” przedstawiano jako „zajadłą walkę w łonie naszej partii z jej przeciwnikami [...]. Ta walka właśnie uczyniła z marksizmu-leninizmu nasz dorobek ideologiczny i organizacyjny”¹¹⁷.

Z drugiej strony prowadzono tajne działania operacyjne. W sprawozdaniach okresowych WUBP w Gdańsku dla MBP zachowały się ślady takiego postępowania. Pracownicy UB z satysfakcją odnotowywali fakt wzmacniania „lewicowej frakcji w PPS”¹¹⁸. Dzięki agenturze śledzono wypowiedzi usuwanych członków

¹¹⁰ AIPN Gd, 0046/4 t. 1, Meldunek sytuacyjny od 11 XII do 13 XII 1948 r., k. 62.

¹¹¹ *Ibidem*, Meldunek sytuacyjny od 13 XII do 1 XII 1948 r., k. 63.

¹¹² *Ibidem*, k. 66–67.

¹¹³ *Ibidem*, Meldunek sytuacyjny od 16 XII do 17 XII 1948 r., k. 67.

¹¹⁴ *Ibidem*; W meldunku zapisano żarty: „Dzień Kongresu to uroczysty pogrzeb PPS”, „Kto Ty jesteś? – Mały kmiotek. / Jaki znak Twój? – Sierp i młotek. / Gdzie Ty mieszkasz? – W małym kraju. / W jakim kraju? – Ja nie znaju”, „Z alfabetu ma być wykreślona litera »M«: bo mięsa nie ma, masła nie ma, mleka nie ma, a dla samego Minca się nie oplaca”.

¹¹⁵ *Ibidem*, *passim*.

¹¹⁶ Przykładem takiej retoryki są adnotacje w spisach wykluczonych działaczy PPS, np.: Czesław Jasiniak – „półinteligent, sekciarz PPS-u”, Stanisław Modliński – „karierowicz, dyktatorskie zapędy, warchoł, egoista, materialista, antyjednościowiec”, Anna Kozłowska – „publicznie daje wyraz wrogości do koncepcji jedności organizacyjnej”, Romanowski – „niesocjalistyczny tryb życia”, Antoni Połatyński – „wydalony z PPR i UB, jednolitofrontowców nazywa sługusami PPR, sekciarz PPS” (APG, WK PPS, 2616/28, Przesunięcia personalne w kierownictwie PPS w woj. gdańskim dokonane w czasie od 31 III do 24 IV 1948 r., [b.d.], k. 176, 196–198).

¹¹⁷ J. Cyrankiewicz, *Droga PPS do zjednoczenia przez walkę z prawicą*, „DB”, 8 XII 1948 (przedruk artykułu z „Nowych Dróg”).

¹¹⁸ AIPN Gd, 0046/4 t. 2, Sprawozdanie miesięczne za okres od 1 IX 1948 r. do 30 IX 1948 r., 7 X 1948 r., k. 57; *ibidem*, Sprawozdanie miesięczne, 7 X 1948 r., k. 63; *ibidem*, Sprawozdanie miesięczne za okres od 1 X 1948 r. do 1 XI 1948 r., 8 XI 1948 r., k. 67.

obu partii, ze szczególnym uwzględnieniem byłych aktywistów PPS¹¹⁹. Wyrzucono nie tylko z partii, ale usuwano także z zajmowanych stanowisk pracy, np. w październiku 1948 r. usunięto wiceprezydenta Sopotu Adama Bogorię-Zakrzewskiego, naczelnika Wydziału Administracyjnego Urzędu Miasta w Sopocie Kazimierza Wysockiego, wicestarostę powiatowego w Gdańsku Edwarda Nowakowskiego, przewodniczącego MRN w Pruszczu Gdańskim Fukcińskiego, burmistrza Nowego Dworu Gdańskiego Golantowicza, przewodniczącego Gminnej Rady Narodowej w Mierzeszynie Konstantego Kluskę¹²⁰. Na opustoszałe stanowiska partyjne i administracyjne delegowano „właściwych” towarzyszy, którzy gwarantowali bezwzględne oddanie i wykonywanie poleceń.

Oczyszczanie partyjne przebiegało nieco odmiennie w obu partiach. Miał ten sam cel: przede wszystkim kształtowanie ruchu komunistycznego w modelu stalinowskim, ale także wzmocnienie dyscypliny, przegląd kadr, „wychowanie” oddanych członków partii i pokaz siły dyscypliny partyjnej. Jednak można stwierdzić pewne różnice. W PPR w 1948 r. akcja ta miała dużo mniejszy zasięg. Do 16 listopada wyrzucono 930 osób, co stanowiło 1,6 proc. ogółu członków w województwie gdańskim. Dawała o sobie znać sprawozdawczość słabej jakości, w posiadaniu KW bowiem było zaledwie 650 sprawozdań-protokołów wykluczenia. W tym czasie w województwie zmuszono około 5 tys. ludzi do wystąpienia z PPS¹²¹. To pokazuje, że „cięcia” w PPS było o wiele bardziej rozpowszechnione. Ostatecznie z PPR wykluczono 1051 członków, a z PPS aż 5102¹²². Sporządzając statystyki, władze partyjne wytypowały kategorie wykluczonych. Do najczęściej spotykanych należą: „obcość ideologiczna”, „obcość klasowa”, „łamanie dyscypliny partyjnej”, „współpraca z okupantem”, „sanacyjny aparat ucisku”, „nadużycia finansowe”, „niemoralny tryb życia”, „pijaństwo” („alkoholizm”), „nadużycie władzy”, „szkodnictwo gospodarcze”, „zdrada narodu”, „kradzieże”, „wroga propaganda”, „kontakt z podziemiem” i „łapownictwo”¹²³. Oddzielnym zagadnieniem związanym z „oczyszczaniem” są odwołania do WKKP. Bywały bardzo emocjonalne, a wykluczenie z partii traktowano często jako życiową porażkę¹²⁴. Warto podkreślić, że WKKP niekiedy pozwalała powrócić do partii¹²⁵. Odwołania od decyzji o wykluczeniu pisali głównie pracownicy umysłowi, co wzbudzało zastrzeżenia przewodniczącego WKKP Józefa Ziółkowskiego, który mówił: „Znikoma ilość odwołań wpłynęła od robotników i chłopów. Fakt ten świadczy o niezdrowym objawie, wypływającym ze słabego uświadomienia politycznego członków Partii – robotników i chłopów, o niedostatecznym informowaniu ich

¹¹⁹ *Ibidem, passim.*

¹²⁰ *Ibidem*, Sprawozdanie miesięczne, 5 XI 1948 r., k. 74; APG, KW PPR, 2598/6, Protokół z posiedzenia egzekutywy KW PPR, 26 X 1948 r., k. 95.

¹²¹ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy KW PPR w Gdańsku, 16 XI 1948 r., k. 142.

¹²² A. Sobociński, *Rozwój organizacyjny Polskiej Partii Robotniczej...*, s. 53; *idem*, *Z dziejów PPR i PPS...*, s. 103.

¹²³ APG, KW PZPR, 2384/20859, Sprawozdanie z WKKP z okresu od 15 XII 1948 r. do 1 VI 1949 r., *passim*.

¹²⁴ Zob. np. APG, WK PPS, 2616/7, Odwołania w sprawie wydalenia z Partii, październik 1948 r. – grudzień 1948 r., *passim*.

¹²⁵ APG, KW PZPR, 2384/20280, Uchwały Wojewódzkiej Komisji Kontroli Partyjnej w Gdańsku z lat 1948–1949, *passim*.

przez organizacje partyjne o przysługującym im prawie odwołania się do WKKP. Natomiast masowe odwołanie się pracowników umysłowych, a nawet wykluczonych kupców, przedsiębiorców i innych wpływa z obawy o utratę swych pozycji służbowych i społecznych¹²⁶.

Kongres Zjednoczeniowy był wielkim wydarzeniem. Przygotowania do jego przebiegu nie kończyły się na akcji propagandowej. Obejmowały też wybór kandydatów obu organizacji partyjnych, którzy mieli wziąć w nim udział. Przygotowania ponownie miały jawny i ukryty aspekt. W prasie podawano krótkie charakterystyki delegatów, prezentowano ich dokonania zawodowe (rzadziej), zawsze postawę partyjną i podkreślano, że wybrani zostali w demokratycznym głosowaniu¹²⁷.

Jednak realnie sprawa wyglądała nieco inaczej. Dobór kandydatów na delegatów, a także na członków późniejszych władz KW zjednoczonej partii odbywał się poprzez „ręczne sterowanie”. Główną rolę odgrywały tu decyzje zapadające w KC i rozgrywki personalne na poziomie województwa.

Jako termin pierwszych prób wyboru delegatów można wskazać posiedzenie egzekutywy KW PPR 2 listopada 1948 r.¹²⁸ Na wniosek Hołoda stworzono wstępną listę kandydatów na zjazd. Byli to: Januszewski, Brodziński, Bukowski, Kamińska, Hołod, Ziółkowski (KW), Sikora, Góral, Kaczmarek, Sumiga, Wziętek, Walczak, Krupa, Banaś, Bigus (Komitety Powiatowe), Jurkowski, Zralek, Stolarek, Szyszko (administracja), Groszkiewicz, Markowska, Lipińska¹²⁹, Pawlikowski, Zborowski, Gajewski, Goszczewski (przemysł), Orlik, Majster, Sobociński, Kącikowski, Młodnicki, Albecker, Stawski (robotnicy), Rychlik, Milek, Pawlus, Parczewski (wieś). Jako kandydatów rezerwowych wymienił: Bajerowskiego, Zuzańskiego, Zawidzką, Gregała, Paul, Oracza i Kokietka¹³⁰. Na kolejnym posiedzeniu egzekutywy I sekretarz Stanisław Januszewski poinformował, że województwo gdańskie otrzymało pulę czterdziestu delegatów. W liczbie tej było sześciu delegatów wskazanych przez KC PPR¹³¹.

Na posiedzeniu egzekutywy 12 listopada dokonano dalszego podziału wpływów w nowej partii¹³². Ustalono, że we wszystkich komitetach nowego ugrupowania ma zasiąść 251 członków PPR i 112 z PPS (zastępców członków z PPR

¹²⁶ APG, KW PZPR, 2384/20859, Sprawozdanie z WKKP z okresu od 15 XII 1948 r. do 1 VI 1949 r., [b.p.].

¹²⁷ Zob. np.: *Delegaci Wybrzeża na Kongres*, „GW”, 11 XII 1948; *Najlepsi przedstawiciele świata pracy delegatami na Kongres Zjednoczeniowy*, „GW”, 12 XII 1948; *Delegaci na Kongres*, „DB”, 11 XII 1948; *Delegaci na Kongres*, „DB”, 12 XII 1948.

¹²⁸ Egzekutywa obradowała w składzie: Januszewski, Brodziński, Jurkowski, Hołod, Zralek, Groszkiewicz, Sumiga, Szeliga, Sikora i Pawlikowski (APG, KW PPR, 2598/6, Protokół z posiedzenia egzekutywy KW PPR, 2 XI 1948 r., k. 113).

¹²⁹ Lipińska, przodownica pracy w Fabryce Czekolady „Anglas” w Gdańsku (norma 360 proc.) i aktywistka Ligi Kobiet. Ostatecznie nie pojechała na kongres „za nieróbstwo partyjne” (*ibidem*, k. 115 i 146).

¹³⁰ *Ibidem*, k. 113.

¹³¹ *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy, 6 XII 1948 r., k. 122. Egzekutywa zasiadała w składzie: Januszewski, Brodziński, Bukowski, Zralek, Jurkowski, Groszkiewicz, Kamińska, Sikora, Sumiga i Pawlikowski.

¹³² *Ibidem*, Protokół z posiedzenia egzekutywy KW PPR, 12 XI 1948 r., k. 136. Na spotkaniu byli: Januszewski, Brodziński, Jurkowski, Bukowski, Kamińska, Szeliga, Hołod, Nowak i Pawlikowski.

było 99, z PPS 51), w Komisjach Rewizyjnych przyjęto podział: PPR – 32 osoby, PPS – 14 osób (zastępców członków Komisji Rewizyjnych z PPR było 12, z PPS – 11)¹³³. Zatwierdzono skład egzekutywy KW nowej partii¹³⁴: Brodziński, Bukowski, Groszkiewicz, Nowak, Januszewski, Jurkowski, Kamińska, Pawlikowski, Sikora, Zralek, Duda-Dziewierz, Krasucki¹³⁵, Marczewski i Olbrycht.

Ustalono, jaki będzie skład przyszłego KW, kto będzie piastował funkcję zastępcy członka KW, oraz wyznaczono przyszłą Wojewódzką Komisję Kontroli Partyjnej¹³⁶. Jakkolwiek nie wszystkie wyznaczone osoby reprezentowały na zjeździe gdańską organizację partyjną, to można wysnuć wniosek, że w niewielkim gronie członków egzekutywy zapadały istotne decyzje personalne partii.

Najdonioślejszą zmianą w planach egzekutywy było pozbawienie funkcji I sekretarza Januszewskiego. Egzekutywa została poinformowana o tym 12 grudnia. Odnotowano, że dotychczasowy I sekretarz został zastąpiony przez Konopkę („nowym I będzie Witold Konopka¹³⁷”). Na tym posiedzeniu z egzekutywy i listy delegatów usunięto Olbrychta¹³⁸. Obie partie wysłały do Warszawy 13 grudnia 1948 r. swoje delegacje. PPR reprezentowali: starosta elbląski Wacław Szyszko¹³⁹, I sekretarz KM w Elblągu Tadeusz Góral¹⁴⁰, kierownik Wydziału Propagandy KW Helena Kamińska, pracownik Zakładów Budowy Maszyn i Turbin w Elblągu Ignacy Kącikowski¹⁴¹, ambasador Polski w ZSRR (delegat z KC PPR) Marian Naszkowski¹⁴², kierownik Wydziału Organizacyjnego KW Bazyli Hołod,

¹³³ *Ibidem*, Tabela bez nazwy z podziałem na poszczególne komitety w województwie, 12 XII 1948 r., k. 135.

¹³⁴ *Ibidem*, k. 136.

¹³⁵ W tekście zapisano błędnie: Krasnecki.

¹³⁶ *Ibidem*.

¹³⁷ Witold Konopka (1911–1995), w wieku 15 lat działał w nielegalnych kółkach socjalistycznych. Członek zarządu Związku Młodzieży Socjalistycznej. W 1928 r. wstąpił do KZMP. Od 1929 r. działacz KPP. Działal w KD KPP „Wola”. Sekretarz Komitetu Okręgowego w Zagłębiu Dąbrowskim, w Łodzi i w Warszawie. W czasie wojny służy jako major w 1. Pułku Czołgów I Dywizji Kościuszkowskiej. Od 1944 r. pełnomocnik PKWN w woj. rzeszowskim. Później I sekretarz KW PPR w Lublinie. Działal także na polu dziennikarskim. Członek polskiej komisji na konferencji w sprawie wolności słowa w Genewie. Od grudnia 1948 r. I sekretarz KW PZPR w Gdańsku. Decyzję o objęciu stanowiska podjęto w KC PPR. Wybrany ponownie na I konferencji wojewódzkiej 26 VI 1949 r. Odwołany na podstawie decyzji KC z 27 VI 1950 r. (*Władze PZPR woj. gdańskiego*, „DB”, 29 XII 1948; „GW”, grudzień 1948; J. Jakubowski, J. Szczepkowski, *PPR–PPS zjazdy i kongresy...*, s. 303–371).

¹³⁸ APG, KW PPR, 2598/6, Protokół z posiedzenia egzekutywy KW PPR, 12 XII 1948 r., k. 160.

¹³⁹ Wacław Szyszko (1905–?), do PPR wstąpił w październiku 1945 r., przed wojną w PPS (APG, KW PPR, 2598/6, Alfabetyczny wykaz delegatów na drugi zjazd partyjny z województwa gdańskiego, 30 XI 1948 r., k. 140; *Historia Elbląga...*, s. 206).

¹⁴⁰ Tadeusz Góral (1916–?), do PPR wstąpił w styczniu 1945 r. W latach 1945–1949 członek MRN w Elblągu. Od września 1945 r. w KP PPR, od 1947 r. I sekretarz KM. Był współodpowiedzialny za liczne aresztowania w mieście w ramach „walki z sabotażem i wrogiem wewnętrznym” (APG, KW PPR, 2598/6, Alfabetyczny wykaz delegatów na drugi zjazd partyjny z województwa gdańskiego, 30 XI 1948 r., k. 140; *Historia Elbląga...*, s. 29 i n.).

¹⁴¹ Ignacy Kącikowski (?), w PPS od 1924 r., od 1945 r. w PPR. Przewodnik pracy w fabryce ciężkich maszyn i turbin w Elblągu (APG, KW PPR, 2598/6, Alfabetyczny wykaz delegatów na drugi zjazd partyjny z województwa gdańskiego, 30 XI 1948 r., k. 139).

¹⁴² Marian Naszkowski „Zygmunt”, „Karol” (1912–1996), członek KPP, KPZU, PPR i PZPR. Od 1941 do 1942 r. służył w Armii Czerwonej, następnie był oficerem w armii Berlinga. W ZPP w Moskwie (1944–1945). Szef Polskiej Misji Wojskowej w Paryżu (1945–1947). Ambasador w ZSRR

kierownik Spółdzielni Pracowników Osadniczych „Nadzieja” Ambroży Rychlik¹⁴³, członek KC i wiceprzewodniczący Centralnego Urzędu Planowania (delegat KC PPR) Stefan Jędrzychowski¹⁴⁴, sekretarz KC Związków Zawodowych (delegat KC PPR) Bolesław Gebert, I sekretarz KW Stanisław Januszewski, redaktor naczelny „Głosu Wybrzeża” Jacek Groszkiewicz, I sekretarz KM w Gdańsku Marian Sikora, członkini ZW Ligi Kobiet Zofia Wiśniowiecka¹⁴⁵, I sekretarz Komitetu Fabrycznego Stoczni Gdańskiej Tadeusz Majster¹⁴⁶, wicedyrektor Stoczni Gdańskiej i członek KM w Gdańsku Jerzy Goszczewski¹⁴⁷, kierownik działu szkolenia w Zakładach Kolejowych „Trojan” w Gdańsku Jan Hauzer¹⁴⁸, przewodnicząca Rady Zakładowej w Zakładach Dziewiarskich w Gdańsku Julia Majsner¹⁴⁹, wiceminister Żeglugi (delegat KC PPR) Kazimierz Petruszewicz¹⁵⁰, I sekretarz KM w Gdyni Adam Sumiga, przewodniczący MRN w Gdyni Piotr Stolarek, III sekretarz KW Stanisław Bukowski, pracownik Stoczni Gdynia Aleksander Orlik¹⁵¹, przewodniczący Związku Zawodowego Robotników Portowych Włodzimierz Zborowski, sekretarz Komitetu Partyjnego Marynarki Handlowej Aleksander Młodnicki¹⁵², I sekretarz KP w Kartuzach Andrzej Wziętek¹⁵³, I sekretarz KP

(1947–1950). Wiceminister Obrony Narodowej (1950–1952). Brał udział w politycznej nagonce na gen. Tatara, Kirchmayera, Mossora, innych oficerów w 1951 r. Szef Głównego Zarządu Politycznego WP (1950–1952), podsekretarz stanu w MSZ (1952–1968), red. naczelny „Nowych Dróg” (1968–1972). Radca – minister pełnomocny w Stałym Przedstawicielstwie PRL w Genewie (1972–1977) (T. Mołdawa, *Ludzie władzy...*, s. 195 i 209; M. Naszkowski, *Nauki procesu bandy szpiegowsko-dywersyjnej*, „Nowe Drogi” 1951, nr 4; J. Pałka, *General Stefan Mossor (1896–1957). Biografia wojskowa*, Warszawa 2008, s. 236 i 354).

¹⁴³ Ambroży Rychlik (1905–?), członek Związków Zawodowych we Francji do 1946 r. Od 1946 r. w PPR (APG, KW PPR, 2598/6, Alfabetyczny wykaz delegatów na drugi zjazd partyjny z województwa gdańskiego, 30 XI 1948 r., k. 140).

¹⁴⁴ Stefan Jędrzychowski (1910–1996), współzałożyciel ZPP w ZSRR. W PPR od 1944 r. Członek BP KC PZPR (1956–1971), poseł (1947–1972), Kierownik resortu informacji i propagandy PKWN (1944 r.), minister: spraw zagranicznych (1968–1971), finansów (1971–1974), ambasador w Budapeszcie (1974–1978), (T. Mołdawa, *Ludzie władzy...*, s. 365–366).

¹⁴⁵ Zofia Wiśniowiecka (1920–?), od 1934 r. w KPP, była w AL. W PPR od 1942 r. (*ibidem*, k. 141).

¹⁴⁶ Tadeusz Majster (1914–?), od 1933 r. w KPP, w PPR od 1945 r. (*ibidem*, k. 140).

¹⁴⁷ Jerzy Goszczewski (1914–?), od 1933 r. w Związku Niezależnej Młodzieży Socjalistycznej „Życie”. W PPR od 1945 r. (*ibidem*, k. 138).

¹⁴⁸ Jan Hauzer (Hauzer), (1903–?), przed wojną członek KPP i działacz związkowy. W partii od 1943 r. Pracował w dziale szkolenia w Zakładach Kolejowych w Gdańsku (*ibidem*, k. 139).

¹⁴⁹ Julia Majsnerowa (Majsner), (1904–?), od 1924 r. w KPP, następnie w PPS „Lewicy”. W czasie wojny związana z AL. W PPR od sierpnia 1946 r., przeszła miesięczne szkolenie w Centralnej Szkole Partyjnej w Łodzi (*ibidem*, k. 139).

¹⁵⁰ Kazimierz Petruszewicz (1906–1982), od 1931 r. członek KZMP. W KPP od 1935 r. W 1945 r. wiceminister aprowizacji i handlu, następnie od marca 1947 r. do czerwca 1949 r. wiceminister żeglugi [hasło *Petruszewicz Kazimierz* [w:] *Wielka encyklopedia PWN*, t. 20, Warszawa 2004, s. 522; T. Mołdawa, *Ludzie władzy...*, s. 180 i 212–213; A. Bikont, S. Zagórski, *Burzliwe dzieje gruszek na wierzbie*, „Gazeta Wyborcza”, 1 VIII 1998).

¹⁵¹ Aleksander Orlik (1892–?), w PPR od 1946 r. (APG, KW PPR, 2598/6, Alfabetyczny wykaz delegatów na drugi zjazd partyjny z województwa gdańskiego, 30 XI 1948 r., k. 140).

¹⁵² Aleksander Młodnicki (1909–?), w PPR od lutego 1946 r. (*ibidem*, k. 140).

¹⁵³ Andrzej Wziętek (Wzientek), (1909–?), od marca 1945 r. w PPR. Przed majem 1947 r. ukończył Partyjną Szkołę Wojewódzką w Gdańsku (*ibidem*, k. 141).

w Kościerzynie Czesław Walczak¹⁵⁴, I sekretarz KP w Kwidzynie Jan Krupa¹⁵⁵, nauczycielka Mirosława Markowska¹⁵⁶, wojewoda Stanisław Zralek, członkini Zarządu Powiatowego „Samopomocy Chłopskiej” Stanisława Starczewska¹⁵⁷, sekretarz KF cukrowni w Malborku Jan Sobociński¹⁵⁸, szef WUBP Józef Jurkowski¹⁵⁹, członek CKW Międzynarodowego Związku Studentów i poseł (delegat KC PPR) Zenon Wróblewski, I sekretarz KP w Starogardzie Waclaw Adamski¹⁶⁰, chłop Władysław Chweściuk¹⁶¹, członek KC PPR (delegat KC) Zygmunt Kratko, II sekretarz KW Stanisław Brodziński, I sekretarz KP w Tczewie Waclaw Banaś¹⁶², przewodniczący ZW ZMP Józef Pawlikowski i I sekretarz KP w Wejherowie Antoni Bigus¹⁶³.

Delegacja pepeerowców składała się w głównej mierze z mężczyzn. Kobiety stanowiły 12,8 proc. grupy. Byli to w ludzie w sile wieku. Cztery osoby (Orlik, Markowska, Sobociński i Chweściuk) urodziły się jeszcze w XIX w. Pozostała część (89,8 proc.) to byli przedstawiciele pokolenia zbliżającego się do czterdziestego

¹⁵⁴ Czesław Walczak (1907–?), przed 1939 r. w KZMP, od stycznia 1942 r. w PPR (*ibidem*, k. 141).

¹⁵⁵ Jan Krupa (1904–?), w PPR od marca 1945 r. (*ibidem*, k. 139).

¹⁵⁶ Mirosława Markowska (1887–?), w PPS do 1939 r. W PPR od 1946 r. Nauczycielka z powiatu kwidzyńskiego (*ibidem*, k. 139).

¹⁵⁷ Stanisława Starczewska (1908–?), w 1925 r. wyjechała do Francji, gdzie od 1944 r. działała w Komunistycznej Partii Francji (*ibidem*, k. 141).

¹⁵⁸ Jan Sobociński (1894–?), w latach 1922–1928 w KPP, w PPR od marca 1945 r. (*ibidem*, k. 141).

¹⁵⁹ Józef Jurkowski vel Jungman (1913–?), w 1928 r. wstąpił do KZM. Od 1932 r. był zawodowym funkcjonariuszem KC KZMP w charakterze sekretarza okręgów Lublin, Siedlce i Płock. W latach 1933–1934 i 1935–1939 osadzony w więzieniach za działalność polityczną. Od lipca 1943 r. „do dyspozycji” kierownika Resortu BP Stanisława Radkiewicza. Od 1944 r. w PPR. Wieloletni pracownik „bezpieczeństwa”, m.in. w latach 1948–1950 r. szef WUBP w Gdańsku. W 1956 r. skierowany do Międzynarodowej Komisji dla Nadzoru i Kontroli nad wykonaniem rozejmu w Indochinach. 26 V 1958 r. został zwolniony ze służby. Otrzymywał rentę z MSW i pracował w Zarządzie Budowy Maszyn Pompowych w Warszawie. 4 VIII 1969 r. pozwolono mu wyjechać do Izraela. Losów Jurkowskiego w tym kraju nie udało mi się ustalić. W maju 1951 r. tak pisał o zmianie danych: „Zmienionym nazwiskiem posługuję się od maja 1943 r. Nazwisko zmieniłem na zlecenie dowództwa politycznego dywizji, które chciało mnie zużyć na robocie politycznej. Od tej chwili wszystkie moje dokumenty i nominacje opiewają na Jurkowski. Wszystkie dane poza nazwiskiem i nazwiskiem matki, która z domu była też Jungman (oraz żony, która z domu jest Binsztok), są ściśle” (AIPN, 0154/54, Akta osobowe Jurkowski Józef, s. Daniela, ur. 30 III 1913 r. w Lublinie [wydruk z CD] *passim*; *Aparat bezpieczeństwa w województwie gdańskim w latach 1945–1990. Obsada stanowisk kierowniczych*, wstęp i oprac. M. Węgliński, Gdańsk 2010, s. 165–166; M. Korkuć, „Moje bezpieczniackie wojsko”. *Początki władzy komunistycznej w oczach płk. UB Józefa Jurkowskiego*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989” 2007, nr 1–5).

¹⁶⁰ Waclaw Adamski (1923–?), w latach 1936–1939 członek „Wici”. W PPR od 1946 r. (APG, KW PPR, 2598/6, Alfabetyczny wykaz delegatów na drugi zjazd partyjny z województwa gdańskiego, 30 XI 1948 r., k. 138).

¹⁶¹ Władysław Chweściuk (1891–?), przed wojną w KPP. W PPR od sierpnia 1944 r. (*ibidem*, k. 138).

¹⁶² Waclaw Banaś (1916–?), w PPR od sierpnia 1945 r. (*ibidem*, k. 138).

¹⁶³ Antoni Bigus (1903–?), w KPP od 1935 r., w PPR od kwietnia 1945 r. W latach 1933–1939 r. członek Związku Transportowców (*ibidem*, k. 138).

roku życia¹⁶⁴. W kilku przypadkach nieznacznie przekroczono ten próg. Najstarszy w grupie był Chweściuk (57 lat), najmłodszy – Adamski (25 lat).

Gdański PPR wysłał na Zjazd także inną grupę swoich przedstawicieli. Byli to tzw. goście na Kongres Zjednoczeniowy. Przez KW PPR zostali delegowani¹⁶⁵: przewodniczący WKKP Józef Ziółkowski, kierownik Wydziału Personalnego KW Piotr Nowak, kierownik Wydziału Zawodowego KW Bolesław Jankowski, kierownik Wydziału Komunikacyjnego KW Jan Statkiewicz, kierownik Wydziału Oświatowego KW Elżbieta Świdorska, kierownik Wojewódzkiej Szkoły Partyjnej Jadwiga Kościowa, I sekretarz KM w Sopocie Wojciech Bartnik, I sekretarz KP w Malborku Kazimierz Zuzański, I sekretarz KP w Gdańsku Zenon Kaczmarek, członek egzekutywy KW Szeliga, funkcjonariusz WUBP Eugeniusz Dowkan¹⁶⁶, profesor PG Stefan Minc, prezydent Gdańska Bolesław Nowicki, funkcjonariuszka UB Maria Sidor¹⁶⁷, prezes ZW „Samopomocy Chłopskiej” Czesław Gajewski i członek Związku Akademickiego Młodzieży Polskiej Jerzy Krupiński.

WK PPS wysłało na Kongres Zjednoczeniowy mniej liczną grupę delegatów w składzie¹⁶⁸: przewodniczący WRN w Gdańsku i przewodniczący WK PPS w Gdańsku Antoni Duda-Dziewierz, I sekretarz KP Elblągu Kazimierz Sankowski¹⁶⁹, wiceprzewodniczący RN CKW PPS T. Woleński, I sekretarz WK w Gdańsku Ludwik Krasucki, wiceprzewodniczący WK PPS Jan Tomasik¹⁷⁰, I sekretarz Komitetu Gminnego w Gdańsku Józef Stachowicz¹⁷¹, przewodniczący MRN w Gdańsku i wiceprzewodniczący WK PPS Leon Srebrnik, wiceprzewodniczący KG PPS w Gdańsku i student PG Antoni Kwiatkowski¹⁷², kierownik Referatu

¹⁶⁴ Na Kongresie było 1526 delegatów, ponad połowa z nich nie miała jeszcze 40 lat (B. Dymek, *PZPR 1948–1954*, Warszawa 1989, s. 120–121).

¹⁶⁵ AAN, KC PPR, 2136/7 mf., Lista gości na Kongres Zjednoczeniowy woj. gdańskie: PPR, [b.d.], k. 68; APG, KW PPR, 2598/6, Lista gości na Kongres Zjednoczonej Partii z woj. gdańskiego zatwierdzona przez egzekutywę KW, 30 XI 1948 r., k. 158.

¹⁶⁶ Eugeniusz Dowkan (1912–?) od 5 II 1949 r. do 28 II 1951 r. szef WUBP w Katowicach (Stalinogrodzie), od 1 III 1951 r. do 20 I 1953 r. p.o. szef WUBP we Wrocławiu, od 20 I 1953 r. do 30 IV 1954 r. dyrektor Departamentu Ogólnoadministracyjnego MBP w Warszawie. 30 IV 1954 r. został zdegradowany i zwolniony ze służby w resorcie (*Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, t. 1: 1944–1956, s. 87, 166, 467).

¹⁶⁷ Maria Sidor (od 1950 r. Łobaszewska), (1918–1990), od 1943 r. w PPR. W latach 1945–1954 pracowała w MBP. Przed wojną w organizacji „Siew”. Należała do Batalionów Chłopskich i Armii Ludowej. Po odejściu z UB w Komendzie Stołecznej MO (*ibidem*, s. 143, 152, 154; *Aparat bezpieczeństwa w województwie gdańskim...*, s. 230–231).

¹⁶⁸ APG, WK PPS, 2616/1, Wykaz imienny delegatów na Kongres, 14 XII 1948 r., k. 162; AAN, KC PPR, 2136/7, mf., Wykaz imienny delegatów na Kongres Zjednoczeniowy, 11 XI 1948 r., k. 75–76.

¹⁶⁹ Kazimierz Sankowski (1921–?), w PPS od września 1946 r. Reprezentował „lewicowe skrzydło” PPS. Wchodził w skład „trójki” partyjnej z ramienia MK PPS w Elblągu. Współodpowiedzialny za wyrzucenie z PPS wielu zasłużonych działaczy partyjnych. Od stycznia do kwietnia 1949 r. zasiadał w MRN w Elblągu (AAN, KC PPR, 2136/7 mf., Wykaz imienny delegatów na Kongres Zjednoczeniowy, 11 XI 1948 r., k. 75–76; *Historia Elbląga...*, s. 64 i n.).

¹⁷⁰ Jan Tomasik (1904–?), dyrektor Przedsiębiorstwa Telefonicznego Okręg Gdańsk. W PPS w latach międzywojennych. Powtórnie zapisał się do PPS w 1944 r. (AAN, KC PPR, 2136/7 mf., Wykaz imienny delegatów na Kongres Zjednoczeniowy, 11 XI 1948 r., k. 75–76).

¹⁷¹ Józef Stachowicz (1904–?), w PPS od 1945 r. (*ibidem*).

¹⁷² Antoni Kwiatkowski (1917–?), w PPS od 1945 lub 1946 r. (*ibidem*).

Kobiecego WK PPS Wanda Tyszkowska¹⁷³, Stanisław Turski, członek Komisji Politycznej CKW PPS Matuszewski, sekretarz dzielnicy w Gdyni Pius Krasieński¹⁷⁴, I sekretarz Gminnego Komitetu PPS w Gdyni i wiceprzewodniczący Związku Zawodowego Marynarzy Zenon Olbrych¹⁷⁵, członek GK PPS w Gdyni Stanisław Duda¹⁷⁶, członek GK PPS w Gdyni Franciszek Necel¹⁷⁷, wiceprzewodniczący Powiatowego Komitetu PPS w Kościerzynie i Kartuzach Leon Dąbrowski¹⁷⁸, I sekretarz PK PPS w Kwidzynie i Sztumie Wiesław Wojcieszak¹⁷⁹, członek WK PPS w Gdańsku Tadeusz Zieleziński¹⁸⁰, sekretarz PK PPS w Malborku Jan Zieliński¹⁸¹, sekretarz WK PPS Stanisław Marczewski, wiceprzewodniczący GK PPS w Sopocie Stanisław Nowakowski¹⁸², I sekretarz PK PPS w Starogardzie Józef Mackiewicz¹⁸³, II sekretarz PK PPS w Gdańsku Jerzy Rościszewski¹⁸⁴, I sekretarz PK PPS w Tczewie Franciszek Kamrowski¹⁸⁵ i I sekretarz PK PPS w Wejherowie Adam Trocha¹⁸⁶.

Podobnie jak w wypadku PPR, omawiana grupa składała się przede wszystkim z mężczyzn (96 proc.). Najstarszy w grupie (licząc również PPR) był Stanisław Duda (62 lata). Najmłodszy wśród pepeesowców był Ludwik Krasucki (23 lata). Zasadniczy trzon delegacji PPS stanowili ludzie w sile wieku, zbliżający się do czterdziestego roku życia.

Wymienieni nie byli jedyną reprezentacją gdańskiej organizacji PPS. Wraz z delegatami do stolicy udała się grupa „gości” w składzie¹⁸⁷: lewicowy aktywista Mirosław Dybowski, Antoni Gruszczyński, Henryk Zakrzewski, pracownica fabryki obuwia w Tczewie Maria Zającowa, przodownik pracy ze stoczni w Gdańsku Tomasz Malik, rzecznik Kontroli Partyjnej Krystyna Zaleciłło, aktywista partyjny z Gdyni Jan Knapp i przewodniczący PK w Starogardzie Mikołaj Laszkiewicz.

¹⁷³ Wanda Tyszkowska (1912–?) w PPS od 1947 r. (*ibidem*).

¹⁷⁴ Pius Krasieński (1910–?), w PPS od 1934 r. (*ibidem*).

¹⁷⁵ Zenon Olbrych (1918–?), w PPS od 1945 r. Przed wojną działał w TUR (*ibidem*).

¹⁷⁶ Stanisław Duda (1886–1970), przedwojenny działacz PPS. W 1939 r. pracował w Wojennej Dyrekcji Kolei w czasie obrony Warszawy. Brał udział w założeniu PPS „Wolność, Równość, Niepodległość” i oddziałów wojskowych tego ugrupowania. W 1948 r. został przewodniczącym Rady Wojewódzkiej PPS w Gdańsku (*ibidem*; A. Czystowski, A. Tarasiuk, *Duda Stanisław* [w:] *Słownik biograficzny działaczy Polskiego Ruchu Robotniczego*, t. 1: A–D, s. 643–644).

¹⁷⁷ Franciszek Necel (1900–?), w PPS od 1945 r. Pracował w olejarni „Union” (AAN, KC PPR, 2136/7 mf., Wykaz imienny delegatów na Kongres Zjednoczeniowy, 11 XI 1948 r., k. 75–76).

¹⁷⁸ Leon Dąbrowski (1921–?), w PPS od 1945 r. (*ibidem*).

¹⁷⁹ Wiesław (Wacław) Wojcieszak (1900–?), członek PPS od 1923 r. (*ibidem*).

¹⁸⁰ Tadeusz Zieleziński (1922–?), kierownik propagandy w ZW ZMP. Do PPS wstąpił w 1945 r. (APG, WK PPS, 2616/1, Wykaz imienny delegatów na Kongres, 14 XII 1948 r., k. 162).

¹⁸¹ Jan (Tadeusz) Zieliński (1922–?), w PPS od 1945 r. (AAN, KC PPR, 2136/7, mf., Wykaz imienny delegatów na Kongres Zjednoczeniowy, 11 XI 1948 r., k. 75–76).

¹⁸² Stanisław Nowakowski (1912–?), w PPS od października 1946 r. (*ibidem*).

¹⁸³ Józef Mackiewicz (1921–?), w PPS od stycznia 1946 r. Przed wojną w TUR (*ibidem*).

¹⁸⁴ Jerzy Rościszewski (1913–?), w PPS od 1945 r. (*ibidem*).

¹⁸⁵ Franciszek Kamrowski (1919–?), w PPS września 1945 r. (*ibidem*).

¹⁸⁶ Adam Trocha (1911–?), w PPS od kwietnia 1945 r. (*ibidem*).

¹⁸⁷ AAN, KC PPR, 2136/7-8 mf., Goście WK PPS Gdańsk, [b.d.], k. 74; *ibidem*, Telefonogram z WK PPS w Gdańsku, 7 XII 1948 r., k. 81.

W czasie obrad zjazdu akcentem podkreślającym obecność delegatów z Wybrzeża Gdańskiego było włączenie w skład Prezydium Kongresu Zjednoczeniowego delegatów Majstra, Dudę, Chwęściuka i Młodnickiego¹⁸⁸.

Przedstawiciele województwa gdańskiego wrócili z kongresu 22 grudnia. Organizowano masowe zebrania w zakładach pracy, gdzie powracający opisywali swoje wrażenia. W Sali Auditorium Maximum Politechniki Gdańskiej zorganizowano zebranie studentów oraz kadry naukowej. Rektor PG Turski podkreślił wagę niedawno przeżywanego wydarzenia, jego znaczenie dla kraju i partii¹⁸⁹. Pracownicy zgłaszali nowe, tym razem pokongresowe zobowiązania produkcyjne¹⁹⁰. W dniach od 22 do 27 grudnia przeprowadzono 29 wieców, na których miało zgromadzić się około 18 500 osób. Najwięcej wieców zorganizowano w Gdańsku (10) i Gdyni (5). Najliczniejszy, liczący około 2 tys. uczestników, odbył się w Stoczni Gdańskiej, ale były i mniej liczne, np. na Politechnice Gdańskiej 22 grudnia zgromadziło się około 800 osób, w Tczewie 120 osób, a najmniej w Zakładach Dziwiarskich w Gdańsku – 80 osób¹⁹¹. Wiece pokongresowe (33) zorganizowali samodzielnie członkowie byłego PPS¹⁹². Natychmiast po powrocie do Gdańska uformowano KW w składzie¹⁹³: Banaś, Bigus, Błaziński, Brodziński, Bukowski, Dowkan, Duda, Duda-Dziewierz, Goszczewski, Góral, Groszkiewicz, Gruszczyński, Hołod, Jankowski, Jurkowski, Kamińska, Konopka, Kasiński, Kwiatkowski, Mackiewicz, Majster, Marczewski, Minc, Młodnicki, Modliński, Nowak, Nowicki, Olejniczak, Pawlikowski, Sankowski, Sarnecki, Sikora, Srebrnik, Stankiewicz, Stolarek, Sumiga, Szeliga, Szynarowski, Tomasiak, Turski, Wiśniowiecka, Woźniakiewicz, Zakrzewski, Ziółkowski i Zralek.

We władzach połączonej partii kobiety pod względem liczebności stanowiły margines. W KW było ich zaledwie 4,4 proc. Kamińska była jedyną kobietą, która objęła ważne stanowisko (kierowniczka Wydziału Propagandy). Żadna kobieta nie zasiadała w egzekutywie i sekretariacie partii¹⁹⁴. W tym kształcie KW przetrwał do czasu I Konferencji Sprawozdawczo-Wyborczej 25/26 czerwca 1949 r. Wówczas powiększono komitet do 51 osób. Pierwszym I sekretarzem KW PZPR został działacz, który dopiero zapoznawał się ze specyfiką regionu. Witold Konopka stanowisko zawdzięczał decyzji centrali partyjnej, która została zakomunikowana egzekutywie jeszcze przed „zjednoczeniem”. Ukonstytuowały się również egzekutywa i sekretariat. W składzie egzekutywy 70 proc. miejsc przypadło członkom byłego PPR, w sekretariacie stanowili 75 proc.

¹⁸⁸ *Historyczny Kongres rozpoczął*, „DB”, 16 XII 1948.

¹⁸⁹ *Robotnicy Wybrzeża witają delegatów na Kongres*, „DB”, 24–26 XII 1948.

¹⁹⁰ *Klasa robotnicza Wybrzeża solidaryzuje się z uchwałami Kongresu*, „GW”, 23 XII 1948.

¹⁹¹ APG, KW PPR, 2598/22, Wykaz odbytych wieców pokongresowych w województwie gdańskim, po 27 XII 1948 r., k. 123.

¹⁹² APG, WK PPS, 2616/23, Wykaz wieców PPS. Kampania pokongresowa wiece szczebla powiatowego 1948 r., [b.d.], k. 82.

¹⁹³ APG, KW PPR, 2598/3, Skład Komitetu Wojewódzkiego PZPR w Gdańsku, k. 220; *Władze PZPR woj. gdańskiego*, „GW”, 24–26 XII 1948; *Władze PZPR woj. gdańskiego*, „DB”, 29 XII 1948; A. Sobociński, *Z dziejów PPR i PPS...*, s. 112–113.

¹⁹⁴ Na ten temat wypowiedział się w lutym 1949 r. Tadeusz Nowak – kierownik Wydziału Propagandy KW PZPR w Gdańsku: „Po linii składów personalnych Komitetów: brak kobiet w składzie Komitetów, jeżeli były, to raczej dla dekoracji, a nie dla pracy w Komitecie” (APG, KW PZPR, 2384/162, Protokół z posiedzenia egzekutywy KW PZPR w Gdańsku, 22 II 1949 r., k. 36).

Tabela 5. Skład pierwszej egzekutywy KW PZPR w Gdańsku

Lp.	Imię i nazwisko członka egzekutywy	Przynależność partyjna przed „zjednoczeniem”
1.	Witold Konopka	PPR
2.	Stanisław Duda	PPS
3.	Antoni Duda-Dziewierz	PPS
4.	Jacek Groszkiewicz	PPR
5.	Bazyli Hołod	PPR
6.	Józef Jurkowski	PPR
7.	Józef Pawlikowski	PPR
8.	Marian Sikora	PPR
9.	Jan Tomasik	PPS
10.	Stanisław Zrałek	PPR

Źródło: *Władze PZPR woj. gdańskiego*, „DB”, 29 XII 1948; *Władze PZPR woj. gdańskiego*, „GW”, 24–26 XII 1948; A. Sobociński, *Z dziejów PPR i PPS...*, s. 108.

Tabela 6. Skład pierwszego sekretariatu KW PZPR w Gdańsku

Lp.	Imię i nazwisko członka sekretariatu	Przynależność partyjna przed „zjednoczeniem”
1.	Witold Konopka	PPR
2.	Stanisław Brodziński	PPR
3.	Stanisław Marczewski	PPS
4.	Stanisław Bukowski	PPR

Źródło: *Władze PZPR woj. gdańskiego*, „DB”, 29 XII 1948; *Władze PZPR woj. gdańskiego*, „GW”, 24–26 XII 1948; A. Sobociński, *Z dziejów PPR i PPS...*, s. 108.

Układ sił w nowej partii pozwala na wysnucie jednoznacznego wniosku, że w gdańskiej PZPR dominowali działacze wywodzący się z PPR.

PZPR natychmiast tworzyła swoje struktury organizacyjne, zasadniczo wykorzystując podbudowę KW PPR. Już w styczniu działały wydziały: komunikacyjny, zdrowotny, organizacyjny, personalny, administracyjny, kobiecy, ogólny, ekonomiczny i propagandy¹⁹⁵. Ich funkcjonowanie było niezbędne, aby obejmować kontrolą kolejne obszary administracji i gospodarki w województwie.

¹⁹⁵ *Ibidem*, Posiedzenie egzekutywy z 6 I 1949 r. Struktura organizacyjna – Wydziały KW w woj. gdańskim, 6 I 1949 r., k. 8–9. Była to struktura analogiczna do budowanych w innych KW PZPR, np. w Białymstoku, gdzie w tym czasie funkcjonowały wydziały: administracyjno-samorządowy, rolny, zawodowy (socjalno-zawodowy), propagandy, ekonomiczny, personalny, organizacyjny, komunikacji,

Sprawnie działające wydziały były równie ważne dla obsługi kandydatów i członków PZPR. Według obliczeń Benona Dymka liczebność połączonej partii w województwie gdańskim oscylowała w pierwszym miesiącu istnienia wokół liczby 60 tys.¹⁹⁶ W ciągu trzydziestu dni odnotowano spadek liczby pezetpeerowców o 2,8 proc. W liczbach bezwzględnych z 61 535 członków (31 XII 1948 r.) do 59 751 członków (31 I 1949 r.). Taki stan wpisywał się w ówczesną tendencję w kraju¹⁹⁷. Wśród odchodzących i wydalonych z PZPR większość stanowili członkowie byłego PPS.

Udział kobiet w gdańskiej organizacji partyjnej (17 proc.) również nie odbiegał od średniej krajowej (18,7 proc.)¹⁹⁸. Członkowie należący do PZPR w województwie gdańskim stanowili około 7 proc. ogółu jego mieszkańców. Było to o 1 proc. powyżej średniej krajowej¹⁹⁹. Liderów KW PPR/PZPR w Gdańsku można uznać za ludzi młodych. Żaden z I sekretarzy, którzy od zakończenia wojny do scalenia partii zarządzili partią w Gdańsku, nie przekroczył czterdziestego roku życia²⁰⁰. Średnia wieku sekretariatu KW „zjednoczonej” partii wynosiła 36,7 lat²⁰¹. Za sprawą nestorów KW, Dudy i Dudy-Dziewierza, średnia wieku członków egzekutywy wynosiła 42 lata²⁰². Taki stan rzeczy powodował, że i w tym zakresie gdański komitet nie wyróżniał się na tle pozostałych KW w Polsce²⁰³.

Połączona partia dysponowała ogromnymi pieniędzmi. Bilans zamknięcia aktywów KW PPR wynosił 34 109 782 77 zł, natomiast WK PPS 10 687 753 zł²⁰⁴. Na 1 stycznia 1949 r. stan posiadania KW PZPR wyliczano na 44 851 790 77 zł²⁰⁵. Buchalterzy partyjni dokładnie oszacowali, jakimi kwotami dysponowała partia. Gotówka w kasie byłego PPR – 233 797 10 zł, byłego PPS – 2 855 zł. Gotówka w PKO byłego PPR – 156 037 zł, byłego PPS – 2 tys. zł. Inwentarz byłego PPR – 28 857 562 zł, byłego PPS – 10 687 753 zł. Dłużnicy byłego PPR – 4 424 606 14 zł, byłego PPS – 51 400 zł. Fundusz majątkowy byłego PPR – 27 674 406 92 zł, byłego PPS – 10 342 513 zł. Wierzyciele byłego PPR – 6 388 045 85 zł, byłego PPS – 446 825 zł²⁰⁶. Dodatkowo w 1949 r. KC przekazał komitetowi gdańskiemu subwencję wysokości 169 366 339 zł²⁰⁷. Jak widać, stroną uboższą w „zjednoczonej”

kobiecej i ogólny (A. Pasko, *Kulisy władzy ludowej w województwie białostockim (1948–1956). Organizacja, główne kierunki działania KW PZPR*, Białystok 2002, s. 128–129).

¹⁹⁶ B. Dymek, *PZPR 1948–1954...*, s. 190.

¹⁹⁷ Liczba członków PZPR, szacowana na koniec grudnia 1948 r. na 1 442 794, zmniejszyła się w ciągu miesiąca do 1 333 136 członków (spadek o 7,6 proc.) (*ibidem*).

¹⁹⁸ *Ibidem*.

¹⁹⁹ *Ibidem*, s. 292.

²⁰⁰ W 1948 r. Melzacki miał 38 lat, Dworakowski 40, Januszewski 32, Konopka 37.

²⁰¹ W 1948 r. Brodziński miał 33 lata, Konopka 37, Marczewski 38, Bukowski 39.

²⁰² W 1948 r. Sikora miał 41 lat, Duda 62, Duda-Dziewierz 52, Konopka 37, Groszkiewicz 39, Hołod 41, Jurkowski 35, Pawlikowski 28, Tomasiak 44, Zralek 41.

²⁰³ Po „zjednoczeniu” 70 proc. członków Komitetów Wojewódzkich miało od 25 do 45 lat (*ibidem*, s. 182).

²⁰⁴ APG, KW PZPR, 2384/10786, Bilans zamknięcia Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Partii Robotniczej w Gdańsku na dzień 31 XII 1948 r., k. 103; *ibidem*, Bilans zamknięcia Komitetu Wojewódzkiego Komitetu Polskiej Partii Socjalistycznej w Gdańsku na dzień 31 XII 1948 r., k. 105.

²⁰⁵ *Ibidem*, Bilans otwarcia KW PZPR na dzień 1 I 1949 r., k. 1.

²⁰⁶ *Ibidem*, Bilans scaleniowy KW PPR i WK PPS na dzień 31 XII 1948 r., k. 2.

²⁰⁷ APG, KW PZPR, 2384/10787, Wyszczególnienie dochodów budżetowych KW PZPR w 1949 r., [b.d.], k. 17–18. Na temat finansów partii w Gdańsku w latach 1948–1950 zob. M. Żukowski,

partii była PPS. Silną pozycję majątkową PPR, a szczególnie PZPR zbudowała na beceremonialnym wykorzystaniu zasobów publicznych, poczynając od zajmowania ocalałych po wojnie budynków po dotacje z budżetu państwa. Należy podkreślić, że majątek ten przez cały okres istnienia partii pozostawał poza kontrolą społeczną.

22 kwietnia 1949 r. KC PZPR przekazał sztandar o wymiarach 160 cm na 120 cm. Na jednej stronie widniał wyszyty srebrną nicią napis „PZPR”. W rogach umieszczono żółte (złote) liście. Natomiast na drugiej stronie umieszczono nazwę: „Komitet Wojewódzki w Gdańsku” i ponownie żółte liście w rogach²⁰⁸.

Po połączeniu PPR i PPS w całym kraju dokonywano wymownego zabiegu propagandowego. Nadawano ulicom, placom, szkołom itd. nazwy związane ze „zjednoczeniem”. Brzmiały one różne, najczęściej Zjednoczenia, Jedności Robotniczej, Sojuszu Robotniczego, ale zawsze nawiązywały do faktu powstania Zjednoczonej Partii. Pojawiły się m.in. ul. Jedności Robotniczej w Gdańsku, ul. Jedności Robotniczej w Kościerzynie i Lęborku, ul. Zjednoczenia w Gdyni czy plac Jedności Robotniczej w Tczewie. Myślę, że można uznać ten zabieg za symboliczne zakończenie procesu „zjednoczenia” i powstania PZPR.

Marcin Żukowski (ur. 1977) – historyk, zatrudniony w Oddziale IPN w Gdańsku. Zainteresowania: historia ZSRR, dzieje najnowsze Polski (PRL), mechanizmy funkcjonowania PZPR ze szczególnym uwzględnieniem lat 1956–1970. Autor tekstów: *Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gdańsku w pierwszym roku istnienia (grudzień 1948 – grudzień 1949 r.). Struktura organizacyjna i działacze oraz „Skrywana potęga”. Gospodarka finansowa Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gdańsku. Od zorganizowania komitetu do „reformy” finansów partyjnych w październiku 1950 r.* (maszynopisy).

The methods of creating and phases of establishing of the Voivodeship Committee of the Polish United Workers' Party (PZPR) in Gdańsk from 1945 to 1949 (activists, structures, finances)

The PPR (Polish Workers' Party) and PPS (Polish Socialist Party) began their activities after the creation of the Gdańsk voivodeship in March 1945. The PPR was based on activists delegated to the Gdańsk Coast region by the Central Committee. The PPS, that had traditions extending back to the pre-war period, largely resorted to cadres composed of local activists. Party functionaries arrived from central areas of the country within Operational Groups. In 1948, implementing the strategy of establishing communist political monopolies in Europe,

„Skrywana potęga”. *Gospodarka finansowa Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Gdańsku. Od zorganizowania komitetu do „reformy” finansów partyjnych w październiku 1950 r.* (mps w redakcji „Zapisków Historycznych”).

²⁰⁸ AAN, KC PZPR, XXIX/86, Rejestr sztandarów wykonanych przez KC dla komitetów PZPR, [b.d.], k. 76.

controlled by Stalin, the process of “unifying” both parties was launched. The purpose was to create the Polish United Workers’ Party (PZPR).

The event was officially promoted as the crucial one of Poland’s history. Activists were presented who were democratically chosen as delegates to the Unification Congress and members of the new party’s leadership. Egalitarianism within the party was the subject of extensive discussion. Actually, “all roles” in the spectacle had been already attributed behind-the-scenes. “Unification deeds”, marches of support for the idea, decoration of cities and villages, or the “spontaneous” singing of revolutionary songs were staged. The leaders of the KW (Voivodeship Committee) of PZPR in Gdańsk had been appointed earlier in Warsaw, and the committee’s composition was well known to the party’s elite many weeks before “its election” by party members. The completion of the “unification” operation required tremendous funds, provided from PZPR’s own resources only in a tiny part. An analysis of PZPR’s finances makes evident that the party would not be able to function without subsidies from the state budget. The process of “unification” ended with the 1st Reporting and Electoral Conference of the KW in June 1949. During that conference, the leadership of the committee was elected as democratically, as in the previous year. A symbolic act transmitting the “unification” to public space, consisted in naming streets and squares in the voivodeship’s cities to commemorate the inception of PZPR.